

08_Chapter_2

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਕਲਾ ਸੰਦੂਕ : ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਰਿਪੇਖ

ਮਾਨਵੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਆਰੰਭਕ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕਲਾ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣੀ ਜਿਸਨੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਤਜਰਬਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਬਿਹਤਰ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਆਦਿ ਮਾਨਵ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਫਲ, ਫੁੱਲ, ਬੂਟੇ, ਪੱਥਰ, ਲੱਕੜ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਅਤੇ ਤਨ ਢੱਕਣ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਆਦਿ ਮਾਨਵ ਨੇ ਸਵੈ-ਰੱਖਿਆ, ਭੋਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਇਹਨਾਂ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਵਾਰ ਉਪਯੋਗ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਪੱਥਰ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧ ਬਣਿਆਂ। ਉਸਨੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਿਵੇਂ ਤਿੱਖੇ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਵਰ ਮਾਰਨ ਅਤੇ ਮਾਸ ਕੱਟਣ ਲਈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਅਰਨੈਸਟ ਫਿਸ਼ਰ ਪੱਥਰ ਦੇ ਇਹਨਾ ਹਥਿਆਰਾਂ ਤੋਂ ਕਲਾ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।¹ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਹਨਾਂ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਕੁਦਰਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਇਹਨਾਂ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਘੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕੁਦਰਤ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲ ਕੇ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜਾਂ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੋਇਆ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਦਿ ਮਾਨਵ ਨੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖੱਲਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਆਕਾਰ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ, ਦਰਖ਼ਤਾਂ ਦੀਆਂ ਛਿੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਈ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਵਰਤਿਆ। ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇੱਥੇ ਵੀ ਉਸਨੇ ਕੁਦਰਤੀ

ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਂਟ-ਛਾਂਟ ਕੇ ਵਿਭਿੰਨ ਆਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲਿਆ। ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਵਸਥਿਤ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜ ਹੀ ਕਲਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਿਆ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਹਨਾਂ ਵਸਤਾਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸੁਹਜਾਤਮਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਜੁੜ ਗਈਆਂ। ਆਦਿ ਮਾਨਵ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਨੇਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਵਸਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮੂਰਤ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੇਖਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਮਨੋਰਥ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਅਰਥ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਵੀ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਆਰੰਭਕ ਰੂਪ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।² ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕਲਾ ਸੁਹਜਾਤਮਕ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਆਦਿ ਮਾਨਵ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਜੀ ਅਜਿਹੀ ਕਲਾ ਆਦਿਮ ਕਲਾ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਲਾ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਅਤੇ ਸੁਹਜ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਰਾਹੀਂ ਕਲਾ ਨੂੰ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਉੱਥੇ ਕਲਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਨਸਲ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਦੌਰ ਵੱਲ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ।

ਕਲਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਵਿਭਿੰਨ ਪਹਿਲੂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਨੁਕਰਣ ਬਿਰਤੀ, ਯਥਾਰਥ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ, ਕਲਪਨਾ, ਅਨੁਭਵ ਆਦਿ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਯੂਨਾਨੀ ਚਿੰਤਕ ਪਲੈਟੋ ਨੇ ਕਲਾ ਦੇ ਅਨੁਕਰਣਾਤਮਕ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। “ਪਲੈਟੋ ਅਨੁਕਰਣ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕਰਮ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇੰਦ੍ਰਿਆਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਵੇਦਨਯੋਗ ਜਗਤ ਸਦੀਵੀ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅਨੁਕਰਣ ਹੈ ਜੋ ਯਥਾਰਥ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੈ। ਪਲੈਟੋ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਅਨੁਕਰਣ ਕੀਤੀ ਵਸਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਕੁਦਰਤ

ਦੀ ਨਕਲ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।”³ “ਅਨੁਕਰਣਾਤਮਕ ਕਲਾਵਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਦਿੱਖ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਨਾ ਸਗੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਤਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਮਾਨ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ‘ਰੂਪ’ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਕੇ ਸੁੰਦਰ ਵਸਤੂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨਾ ਹੈ।”⁴ ਸੋ ਕਲਾ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਅਨੁਕਰਣ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਆਤਮਪਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਸਤੂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਪਿੱਛੇ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਲਾਕਾਰ ਆਪਣੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਕੁਦਰਤੀ ਵਸਤੂ, ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਲਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਰਾਹੀਂ ਵਸਤੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਢਾਲ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਲਾਕਾਰ ਇਕ ਜਾਨਵਰ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਨਕਲ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਉਸਦੀ ਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਸੋਚ ਵੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਲਾਕਾਰ ਵਸਤੂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਮਨੁੱਖੀ ਜਗਤ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅੰਤਰੀਵ ਜਗਤ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿਰਜਣਾ ਖਲਾਅ ਵਿਚੋਂ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਸੋ ਕਲਾ ਪਿੱਛੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਲਾ ਨੂੰ ਨਿਰੋਲ ਅਨੁਕਰਣ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਕਲਾ ਵਿਚ ਯਥਾਰਥ ਰੰਗਣ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜੋ ਕਲਾ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। “ਡਾ. ਸਰੋਜ ਚਮਨ ਅਨੁਸਾਰ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਕਲਾਕਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਘਟਨਾਵਾਂ, ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣ ਕੇ ਕੁਦਰਤੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਯੋਜਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।”⁵ ਯਥਾਰਥ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਲਾ ਵਿਚ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਲਈ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਲਾਕਾਰ ਆਪਣੀ ਕਲਪਨਾ ਰਾਹੀਂ ਮਨ ਵਿਚ ਪਏ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਜਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਰਾਹੀਂ ‘ਰੂਪ’ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। “ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚਿੰਤਕ ਕਾਂਤ ਨੇ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪਰਕਾਰ ਮੰਨੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਤਾਂ ਨਿਰਮਾਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਨ ਵਿਚ ਪਏ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ

ਹੈ। ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਉਹ ਪੂਰਨ ਨਿਰਮਾਣ ਵਾਲੀ ਕਲਪਨਾ ਆਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਕਲਾਕਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵੀਂ ਇਮੇਜ਼ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ। ਤੀਜੀ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਸੌਂਦਰਯ ਬੋਧ ਵਾਲੀ ਹੈ।”⁶ ਹਰੇਕ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਜਿੰਨ੍ਹੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਟੁੰਬਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ ਉਸਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਉਨ੍ਹੀ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਕਲਪਨਾ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਸੁਹਜ ਭਰਪੂਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਰਖਾਣ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਪਰ ਜਿਉਮੈਟਰੀਕਲ ਆਕਾਰ ਉਸਦੀ ਕਲਪਨਾ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਰੂਪਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗਹਿਨ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਸਿਰਜਣਾ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਹਜ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਜਾਨੂ ਡੇਵੀ, ਅਲਫਰੈਡ ਨਾਰਥ ਵਾਈਟਹੈਡ ਆਦਿ ਵਿਦਵਾਨ ਕਲਾ ਦੀ ਆਧਾਰ ਸਮੱਗਰੀ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।⁷ ਕਲਾਕਾਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਉਸਦੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿੱਟੀ ਜਿਹੀ ਸਧਾਰਨ ਵਸਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ, ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨਾ। ਅਜਿਹੀ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤ ਮੂਰਤੀਕਾਰ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ। “ਅਰਨੈਸਟ ਫਿਸ਼ਰ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਕਲਾਕਾਰ ਲਈ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਪਕੜਨਾ, ਉਸ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਕਰਨਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਮ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਕਰਨਾ, ਸਮ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।”⁸ ਅਨੁਭਵ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਨਾ ਦੋਵੇਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਤ ਹਨ। ਕਈ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦੇ ਪਰ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਕਲਾਕਾਰ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਸਤੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਸਮਾਜਿਕ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ, ਚੇਤਨ, ਅਵਚੇਤਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਹੋ ਕੇ ਕਲਾਤਮਕ ਹੋਂਦ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਿਲਪ ਕਲਾ ਵਿਚ ਅਨੁਭਵ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ

ਸੰਚਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਮਿਲ ਕੇ ਵਸਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਸਿਰਜਣਾ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਟੁੰਬਦੀ ਹੈ। ਤਰਖਾਣ ਦੇ ਰੰਦੇ, ਤੇਸੇ, ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਗਡੀਰੇ, ਗੱਡੇ, ਚਰਖੇ ਆਦਿ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਹਲੂਣਦੇ ਅਤੇ ਅਰਧ-ਚੇਤਨ ਮਨ ਵਿਚ ਡੂੰਘੀਆਂ ਰੇਖਾਵਾਂ ਉਲੀਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਸ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੁਭਵ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਰਾਤਲ ਉਪਰ ਉਸਰਦਾ ਹੈ। ਕਲਾ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਕਾਰਨ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਹਜ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਕਲਾ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਦਿ ਮਾਨਵ ਕੋਲ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੰਧ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਗਮੀਆਂ, ਰੀੜਾਂ ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਭਾਵ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਲਾ ਰਾਹੀਂ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਭਾਵ ਚੇਤਨ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਭਾਵ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿਚੋਂ ਚੇਤਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਲਾ ਰਾਹੀਂ ਸਮੂਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਸਧਾਰਨ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੁਆਰਾ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਟੁੰਬਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪੇਂਡੂ ਸੁਆਣੀ ਆਪਣੀ ਸਧਾਰਨ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨਾਲ ਚੁੱਲੇ-ਚੌਂਕੇ ਉੱਪਰ ਕਈ ਨਕਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੰਛੀਆਂ, ਵੇਲ-ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਲੀਕਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਆਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਉਸਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹਨ। ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦ, ਰੰਗ, ਪੱਥਰ, ਧਾਤ ਆਦਿ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਲਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ ਜੋ ਕਲਾ ਨੂੰ ਵਿਲੱਖਣ ਅਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਧਰਾਤਲ ਤੋਂ

ਲੈ ਕੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਤੱਕ ਹਰੇਕ ਵਸਤ ਵਿਚ ਕਲਾ ਸਮੋਈ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕਲਾ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕਤਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

“ਕਲਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਲੋਕ ਕਲਾ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰ ਲਏ ਸਨ। 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੱਕ ਬੰਦ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਤੇ ਲੋਕ ਕਲਾ ਦੀ ਦਸਤਕ ਅਣਗੌਲੀ ਹੀ ਰਹੀ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ, ਸਮਾਜ-ਵਿਗਿਆਨ, ਪੁਰਾਤਤ੍ਵ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਬਾਅਦ ਲੋਕ ਕਲਾ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਲਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।”⁹

ਲੋਕ ਕਲਾ ਸਧਾਰਨ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਦੀ ਕਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਪਿੱਛੇ ਲੋਕ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਕਲਾ-ਵਸਤੂ, ਕਲਾਕਾਰ ਅਤੇ ਜਨਸਮੂਹ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕ ਕਲਾ ਸਮੂਹ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਮਾਰਕੰਡੇ ਅਨੁਸਾਰ :

ਲੋਕ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਲੋਕ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਮਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੁਨਰ ਹੀ ਲੋਕ ਕਲਾ ਹੈ।¹⁰

ਲੋਕ ਕਲਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਾਸੇ ਰੀਝਾਂ, ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ, ਡਰ, ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਦਸ਼ਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਲੋਕ ਕਲਾ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਅਗਲੇਰੇ ਪੜਾਵਾਂ ਤੱਕ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਵੀ ਹੈ। ਕਲਾਕਾਰ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਦਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਮੌਲਿਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਕਲਾ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਲੋਕ ਕਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਲੱਖਣ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਰੂਪ ਨਰਾਇਣ ਬਾਬਮ ਅਨੁਸਾਰ:

ਉਹ ਕਲਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਦਿਆਲੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸਿਖ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।¹¹

ਲੋਕ ਕਲਾਕਾਰ ਲੋਕ ਕਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਬੜੀ ਨੇੜਿਉਂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਕਲਾ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਨਿਯਮ ਡੂੰਘੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।

ਲੋਕ ਕਲਾ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਸਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਿਲਪ ਕਲਾ ਇਕ ਹੈ। ਸ਼ਿਲਪ ਕਲਾ ਅਜਿਹਾ ਹੁਨਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹੱਥਾਂ ਅਤੇ ਸੰਦਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸਧਾਰਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ :

ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੈਆਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਗੁਣ, ਹੁਨਰ, ਦਸਤਾਕਾਰੀ ਸ਼ਿਲਪ ਕਲਾ ਹੈ।¹²

ਸ਼ਿਲਪਕਾਰ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਵਸਤ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਭਵ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤ ਉਨ੍ਹੀ ਹੀ ਮਹਾਨ ਹੋਵੇਗੀ। ਵਸਤ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਅਨੇਕ ਪੜਾਅ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਪੱਕ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬੇ ਵੀ ਜੁੜਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ਿਲਪ ਕਲਾ ਦੀ ਖ਼ਾਸੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਉਪਯੋਗਾਤਮਿਕ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਹਜਾਤਮਕ ਵੀ। ਮੁੱਢਲੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਸਤ ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਮੂਲ ਮਨੋਰਥ ਮਨੁੱਖੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਿਲਪਕਾਰ ਮਨੁੱਖੀ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸ਼ਿਲਪਕਾਰ ਆਪਣੀ ਸੁਹਜਾਤਮਕ ਬਿਰਤੀ ਨਾਲ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਦਿੱਖ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਵਸਤਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਹਜ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਸੁਆਣੀ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ

ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਸੁਆਣੀ ਇਸ ਕੋਠੜੀ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਆਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਕੋਠੜੀ ਉਪਯੋਗੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉੱਤਮ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤ ਵੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਟੁੰਬਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਿਲਪਕਾਰ ਆਪਣਾ ਸਮੁੱਚਾ ਆਪਾ ਵਸਤ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਵਸਤ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਬੌਧਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਿਲਪਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਮਿਤ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਸਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ, ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਆਦਿ ਰੂਪਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰਚਨਾਕਾਰ ਆਪਣੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਵਸਤਾਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕੱਚੀ ਸਮੱਗਰੀ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮਿੱਟੀ, ਲੱਕੜ, ਕਾਨ੍ਹੇ, ਚਮੜਾ ਆਦਿ। ਵਸਤਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੰਦ ਵੀ ਸਵੈ-ਨਿਰਮਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੜ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੰਦ ਅਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਖਰੀਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਿਲਪਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਮਿਤ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮਨੁੱਖੀ ਲੋੜਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਦਲਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਵੇਂ ਪਦਾਰਥ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਛੋਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਸ਼ਿਲਪ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸ਼ਿਲਪ ਕਲਾਵਾਂ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਅਤਿ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਸੀਦਾਕਾਰੀ, ਬੁਣਨ ਕਲਾ, ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਲਾ, ਲੱਕੜ ਕਲਾ ਆਦਿ ਕਲਾਵਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸ਼ਿਲਪ ਕਲਾ ਵਿਚ ਲੱਕੜ ਕਲਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਨਿੱਤਾ-ਪ੍ਰਤੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਅਹਿਮ ਸਾਧਨ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਤੋਂ ਨਿਰਮਿਤ ਵਿਭਿੰਨ ਵਸਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੰਦੂਕ ਇਕ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਜਿੱਥੇ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਸਦੀ ਸਜਾਵਟ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ

ਵਿਭਿੰਨ ਜੁਗਤਾਂ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਉਤਮ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸੰਦੂਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਉੱਤਮ ਕਲਾਤਮਕ ਵਸਤ ਵਜੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਛਾਣ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

(ੳ) ਇਤਿਹਾਸ :

ਮਾਨਵੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਆਰੰਭਕ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕਲਾ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਆਪਣੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ਵਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੁਹਜਮਈ ਅੰਗ ਬਣਿਆ। ਸਮੁੱਚੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਕਲਾ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਕਲਾ ਵਸਤਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ, ਸੁਹਜ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ, ਆਰਥਿਕਤਾ ਆਦਿ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉੱਥੇ ਇਹ ਆਦਿ ਕਾਲੀਨ ਮਨੁੱਖ, ਮੁੱਢਲੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜਾਂ, ਸਿੰਧ ਸਭਿਅਤਾ ਜਿਹੀ ਵਿਕਸਿਤ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਵੀ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਭਿਅਤਾ ਦੀਆਂ ਥੇਹਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲੀਆਂ ਕਲਾ ਵਸਤੂਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੋਚ, ਕਲਪਨਾ, ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕਲਾ ਵੰਨਗੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸੰਦੂਕ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਲਾਤਮਕ ਵਸਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਲੰਮੇ ਦੌਰ ਤੱਕ ਫੈਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸੰਦੂਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ-ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਾਵਾਂ ਉਪਰ ਵਿਭਿੰਨ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਵਿਭਿੰਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਭਿੰਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਸੰਦੂਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ ਪਰ ਕਾਰਜੀ ਪੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਨਤਾ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਦਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚਲਾ ਅੰਤਰ ਹੈ ਜੋ ਹਰੇਕ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਸਮਾਜਾਂ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜਦਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਕਲਾ ਵਸਤ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਹੋਰਨਾਂ ਕਲਾ ਵਸਤਾਂ ਵਾਂਗ ਸੰਦੂਕ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਲੋੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਢਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆਦਿ ਮਾਨਵ ਨੇ ਜੀਵਨ ਨਿਰਬਾਹ ਲਈ ਜਦੋਂ ਵਸਤਾਂ

ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੋਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤਹਿਤ ਉਸਨੂੰ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਪਈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਉਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਸਤ ਨੂੰ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਢਲਾ ਮਨੁੱਖ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਖੋੜਾਂ ਜਾਂ ਗੁਫਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਣ ਦੇ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀਆਂ ਖੋੜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਡੂੰਘੀਆਂ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੰਨਾਂ ਵਿਚ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਦਿ ਮਾਨਵ ਨੇ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਜਿਸ ਵਸਤ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਸਦਾ ਰੂਪ ਸੰਦੂਕ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਏਥੋਂ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਆਦਿ ਮਾਨਵ ਜੀਵਨ ਨਿਰਬਾਹ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਵਸਤ, ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਫਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਖੁਰਾਕ ਸੰਬੰਧੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ, ਪੱਤੇ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਕੱਜਣ ਤੇ ਮੌਸਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੱਥਰ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਸਤ ਸੀ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਕੁਦਰਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਵਰਤਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਬੈਠਣ ਲਈ, ਸਵੈ-ਰੱਖਿਆ ਲਈ, ਸ਼ਿਕਾਰ ਲਈ ਆਦਿ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮਾਨਵੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗਿਆਨ ਨਾਲ, ਕੁਦਰਤੀ ਵਸਤ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲ ਕੇ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ। ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਘੜ ਕੇ ਵਿਭਿੰਨ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਵਰਤਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉੱਤਰ-ਪੱਥਰ ਯੁੱਗ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ 'Skara Brae' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਸਮਾਂ 3180 BC-2500 BC ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਪੱਥਰਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚਲੇ ਘਰ ਛੱਤਾਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹਨ। ਘਰਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਵਸਤਾਂ ਪੱਥਰਾਂ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਬੈਡ। ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਖਾਨੇ ਵੀ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਉੱਤਰ-ਪੱਥਰ ਯੁੱਗ ਦੇ ਲੋਕ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।¹³ ਗ੍ਰੀਕ

ਵਿਚੋਂ 460 BC ਦਾ ਸੰਦੂਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਦੂਕ ਆਇਤਾਕਾਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਇਕ ਭਾਗ ਦਾ ਚੌਖਟਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਪਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਤ ਵਿਚ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਪੰਜਿਆਂ ਵਰਗਾ ਆਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।¹⁴ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵਸਤਾਂ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਸੰਦੂਕ ਕਿਸ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਟੈਰਾਕੋਟਾ ਸਮੇਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪੱਥਰ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪੱਥਰ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੱਕੜ ਅਜਿਹੀ ਵਸਤ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਵਿਭਿੰਨ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਕੀਤੀ। ਆਦਿ ਮਾਨਵ ਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ, ਰੋਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਸੇਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖੀ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਇਹਨਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਖਾਸ ਬਣਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲ ਲਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਸੰਦੂਕ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਰੂਪ ਹੋਂਦ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਨੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਫੱਟੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੱਟ ਕੇ, ਇਹਨਾਂ ਫੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਜੋੜ ਕੇ, ਸਧਾਰਨ ਬਕਸੇ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਮਨੁੱਖੀ ਸੋਝੀ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਸਧਾਰਨ ਬਕਸੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲ ਕੇ ਸੰਦੂਕ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸੋਚ ਵਧੇਰੇ ਸੁਹਜ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਸੰਦੂਕ ਉਪਰ ਅਨੇਕ ਸਜਾਵਟੀ ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਦੂਕ ਦਾ ਕਲਾਤਮਕ ਪਹਿਲੂ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ। ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਅਤੇ

ਆਕਰਸ਼ਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਿਭਿੰਨ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਇਸਦੀ ਪਛਾਣ ਇਕ ਉੱਤਮ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤ ਵਜੋਂ ਵੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸੁਹਜਾਤਮਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ ਬਣਿਆ। ਬਣਤਰ, ਸਮੱਗਰੀ, ਸਜਾਵਟੀ ਜੁਗਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੰਦੂਕ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਵੰਨਗੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਈਆਂ ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸੰਦੂਕ ਨਾਲ ਕਈ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮੁੱਲ ਵੀ ਜੁੜਦੇ ਗਏ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਦੂਕ ਦਾ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਹੈ।

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿੰਧ ਸਭਿਅਤਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਸਿੰਧ ਸਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਯੁੱਗ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਕਲ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਪੱਕੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਮਕਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਘਰ, ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬਰਤਨ, ਧਾਤਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਹਥਿਆਰ, ਸੰਦ ਆਦਿ ਇਸ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਛਾਣ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਲੱਕੜ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਮਕਾਨ ਬਣਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। “ਮਕਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਸ਼ੀਸ਼ਮ ਦੀ ਲੱਕੜ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਮਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਟਾਹਲੀ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਲਟੈਣਾਂ ਦੀ ਢੋਅ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮਕਾਨ ਦੀ ਛੱਤ ਤੇ ਲੱਗੇ ਬਾਲੇ, ਕੜੀਆਂ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅਤੇ ਖਿੜਕੀਆਂ ਸ਼ੀਸ਼ਮ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਲੱਕੜ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।”¹⁵ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਲੱਕੜ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ-ਕੁ ਵਸਤਾਂ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿ ਸਕੀਆਂ ਬਾਕੀ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈਆਂ। **Further Excavations at Mohenjo-Daro** ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਹਾਥੀ ਦੰਦ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਹੁੱਕਾਂ (Hooks) ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਦੂਕਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਹੁੱਕਾਂ ਸੰਦੂਕ ਦੇ

ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅਤੇ ਥੱਲੇ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। Mackay ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਸੰਦੂਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਅਧੀਨ ਵੇਖਿਆ।¹⁶ ਇਸ ਆਧਾਰ ਉਪਰ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿੰਧ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣ ਜੋ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ। ਦੂਸਰਾ ਇਹਨਾਂ ਹੁੱਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲੱਕੜ ਉਪਰ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲੋਕ ਲੱਕੜ ਦੇ ਸੰਦੂਕ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣ।

ਲੱਕੜ ਕਲਾ ਦੀ ਕਲਾਤਮਕ ਮੁਹਾਰਤ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਅਗਲਾ ਪੜਾਅ ਵੈਦਿਕ ਕਾਲ ਹੈ। ਆਰੀਆ ਦੇ ਆਗਮਨ ਨਾਲ ਵੈਦਿਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਹੋਈ ਜੋ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖੇਤੀ, ਜੰਗਲਾਂ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ। “ਪੁਰਾਤਤਵ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਖਾਸ ਆਰੀਆ ਈਸਾ ਪੂਰਵ ਦੂਜੀ ਸਹੱਸਰਬਦੀ ਵਿਚ ਮਾਰਖੋਰੇ ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼ ਸਨ।”¹⁷ ਆਰੀਆ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ। ‘ਰਿਗਵੇਦ’ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਇਸੇ ਕਾਲ ਦੀ ਹੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। “ਰਿਗਵੇਦ ਵਿਚ ਭ੍ਰਿਗੁਆਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਰੱਥ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤਰਖਾਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਰਿਭੂਗਣ, ਧਾਤੂ ਸ਼ਿਲਪ ਅਤੇ ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਸਨ।”¹⁸ ਇਸ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸ਼ਿਲਪ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਸ਼ਿਲਪ ਕਲਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੇਕ ਸ਼ਿਲਪ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸ਼ਿਲਪ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਗਵੇਦ ਵਿਚ ਲੱਕੜੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਕਲਾਤਮਕ ਕੰਮ ਸੰਬੰਧੀ ਚੌਖੇ ਵੇਰਵੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੱਢਣ ਦਾ ਸਮਾਂ, ਵਿਭਿੰਨ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਵਰਤਣ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ, ਸੰਦਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਆਦਿ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਲੱਕੜ ਕਲਾ ਦੇ ਕਾਰੀਗਰ ਮਕਾਨ, ਰੱਥ, ਬੈਲ-ਗੱਡੀ ਆਦਿ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਸਨ। “ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਲੱਕੜ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਬਾਂਸ ਦੀਆਂ ਲੱਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੰਜ ਦੀਆਂ ਰੱਸੀਆਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ

ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਵੰਸ਼ਵੇਦਿਕਾ (वंशवेदिका) ਜਾਂ ਕਾਸ਼ਠਵੇਦਿਕਾ (काष्ठवेदिका) ਦੀ ਸੰਗਯਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।¹⁹ ਲੱਕੜ ਕਲਾ ਦੇ ਕਾਰੀਗਰ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਵੈਦਿਕ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਹਿਮੀਅਤ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਵਸਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੰਦੂਕ ਇਕ ਸੀ। ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਜੋ ਉੱਤਰ-ਵੈਦਿਕ ਕਾਲ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚਲੇ ਸਭਾਪਰਵ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਯੁਧਿਸ਼ਠਰ ਆਪਣੇ ਰਾਜਕੋਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਰਾਜਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੌ ਪੇਟੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।²⁰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤਾਂ, ਗਹਿਣੇ, ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਾਲਾ ਸੰਦੂਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਏਥੇ ਪੇਟੀ ਸ਼ਬਦ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਾਲੇ ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਥਾਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਨ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮਹਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਵਸਤਰਾਂ, ਕੀਮਤੀ ਵਸਤਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਬੁੱਧ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਲਾ ਸ਼ੈਲੀਗਤ ਨਵੀਨਤਾ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਵਿਲੱਖਣ ਕਲਾ ਦੀ ਝਲਕ ਅਜੰਤਾ ਅਤੇ ਅਲੌਰਾ ਦੀਆਂ ਗੁਫ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚਲੇ ਕੰਧ ਚਿੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਬੁੱਧ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਲਈ 'Pataka' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਤਰਖਾਣ ਲਈ 'ਪਾਲਗੰਡ' ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਬੁੱਧ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।

'ਅਮਰਾਵਤੀ' ਦੀ ਇਕ ਮੂਰਤੀ ਵਿਚ ਔਰਤ ਨੂੰ ਗਹਿਣਿਆਂ ਵਾਲੀ ਸੰਦੂਕੜੀ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਕੰਧ ਚਿੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਗਹਿਣਿਆਂ ਵਾਲੀ ਸੰਦੂਕੜੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਵਧੀਆ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੰਦੂਕੜੀ ਖੜ੍ਹਵੇਂ ਆਕਾਰ ਵਾਲੀ

ਅਤੇ ਸਿਰੇ ਤੇ ਲਾਟੂ ਜਾਂ ਦਸਤਾ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਪੱਤੀਆਂ ਵਰਗੇ ਡਿਜ਼ਾਇਨਾਂ ਅਤੇ ਢੱਕਣ ਨੂੰ ਵੇਲ-ਬੂਟਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।²¹

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੈਦਿਕ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਵੰਨਗੀਆਂ ਵਰਤੋਂ ਅਧੀਨ ਸਨ ਜੋ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਸੰਦੂਕ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ, ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਉਪਰ ਪ੍ਰਵਾਹਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣਾ ਮਹੱਤਵ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਵਿਭਿੰਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸੰਦੂਕ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਵੰਨਗੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਹੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਵੀਕਿੰਗ (Viking Chest), ਹੱਚ (Hutch), ਸਿਕਸ ਬੋਰਡ ਚੈਸਟ ਆਦਿ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘਰਾਂ, ਵਪਾਰਕ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੂਕ ਸਧਾਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਕਰਸ਼ਣ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਸਨ। ਫਰਾਂਸ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਸੰਦੂਕ ਚਰਚ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉੱਚ ਤਕਨੀਕੀਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੂਕ ਅਲਬਰਟ ਅਤੇ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।²² ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੂਕ ਤਕਨੀਕੀ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉੱਤਮ ਕਲਾਤਮਕ ਵਸਤ ਵਜੋਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਆਗਮਨ ਨੇ ਕਲਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਭਵਨ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਹੋਈ। ਮੁਗਲ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ 16ਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਇਕ ਚਿੱਤਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਗੁਜਰਾਤੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਚਿੱਤਰ ਵਿਚ ਅਬੂ ਬਕਰ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਮੋਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੜੀ ਸੰਦੂਕੜੀ ਪਕੜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦੂਕੜੀ ਦੇ ਸਿਰੇ ਉਪਰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸੰਦੂਕੜੀਆਂ ਯੂਰਪ ਨੂੰ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਬਕਸਾਨੁਮਾ ਸੰਦੂਕ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

16ਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਬਕਸਾਨੁਮਾ ਸਿੰਗਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੰਦੂਕ ਪੁਰਤਗਾਲ ਦੇ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੂਕ ਉਪਰ ਵਿਭਿੰਨ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।²³ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜੋ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤੂਆਂ, ਗਹਿਣਿਆਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਧਾਰਨ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੰਦੂਕ ਸਧਾਰਨ ਕਾਰੀਗਰੀ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਮੁਗਲ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਹਾਥੀ ਦੰਦ ਦੀ ਭਰਾਈ, ਨਕਾਸ਼ੀ, ਸੋਨੇ, ਚਾਂਦੀ, ਮੋਤੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਸੂਰਤ ਇਹਨਾਂ ਕਲਾ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਹਾਥੀ ਦੰਦ ਦੀ ਭਰਾਈ ਵਾਲੇ ਸੰਦੂਕ ਬਣਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਸੰਦੂਕ ਸੰਦਲ ਦੀ ਲੱਕੜ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੂਕਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੂਕਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਕਲਾਤਮਕ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਯੂਰਪੀ ਕਲਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।²⁴ ਸੋ ਮੁਗਲ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁ-ਮੰਤਵੀ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸਫ਼ੈਦ ਸੂਤੀ ਕੱਪੜਾ, ਸਿਲਕ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸੰਦੂਕਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੂਕ ਬਕਸੇ ਦੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੁਗਲ ਬੇਗਮਾਂ ਆਪਣੇ ਹਰਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੁਗਲ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਸੰਦੂਕੜੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਮੁਗਲ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੀਮਤੀ ਗਹਿਣਿਆਂ, ਸੋਨਾ, ਚਾਂਦੀ, ਜੰਗੀ ਸਮਾਨ, ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਆਦਿ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦਾ ਤਕਨੀਕੀ ਪੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਆਕਰਸ਼ਕ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਸ ਪੜਾਅ ਦੌਰਾਨ ਵਿਭਿੰਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ Coffers, Chests of Drawers, Cassone, Low Chests ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜੋ ਬਹੁ-ਮੰਤਵੀ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। Coffer ਨੂੰ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਾਲਾ ਸੰਦੂਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੋਨਾ, ਚਾਂਦੀ, ਮੋਤੀਆਂ, ਮੋਹਰਾਂ ਆਦਿ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜੋ ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਿਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਾਲੇ ਸੰਦੂਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਕਨੀਕੀ ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਦ ਕਿ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੰਦੂਕ ਆਮ ਕਾਰੀਗਰੀ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਸਨ। Chests of drawers ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਦਰਾਜ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਦੂਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਛੇ ਜਾਂ ਸੱਤ ਦੇ ਕਰੀਬ ਦਰਾਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਵਿਭਿੰਨ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੁਕਾਨਾਂ, ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਇਕ ਰੂਪ 'Flights of drawers' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਲੇਟਵੇਂ ਆਕਾਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਰਾਜ਼ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬੈਠਣ ਲਈ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। Cassone ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਟਲੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ 'Marriage chest' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸੰਦੂਕ ਨਕਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਪੇਂਟ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।²⁵ ਹੈਨਰੀ VIII ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬਣਿਆਂ 'Nonesuch chest' ਉੱਚ ਤਕਨੀਕੀਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਉਪਰ ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਿਲ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਨੂੰ ਉਲੀਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।²⁶ ਇਹ ਪਾਵਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸੰਦੂਕ ਹੈ ਜੋ ਐਲਬਰਟ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਾਹੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਤਾ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਭਿੰਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਵਿਭਿੰਨ ਵੰਨਗੀਆਂ ਅਧੀਨ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸਨ ਜੋ ਸਮਾਜ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿੱਸਾ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। **The Arts of Sikh Kingdoms** ਨਾਮਕ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਕਲਾ ਵਸਤਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੋ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਸੰਦੂਕੜੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਸੰਦੂਕੜੀ ਲੱਕੜ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਉਪਰ ਹਾਥੀ ਦੰਦ ਦੀ ਭਰਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਦੂਕੜੀ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਫੁੱਲ ਪੱਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਦਿੱਖ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੂਸਰੀ ਸੰਦੂਕੜੀ ਸਟੀਲ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਉਪਰ ਸੋਨੇ ਦੀ ਪਰਤ ਚੜਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਦੂਕੜੀ ਗੋਲ ਆਕਾਰ ਵਿਚ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਢੱਕਣ/ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਗੁਬੰਦ ਆਕਾਰ ਦਾ ਹੈ।²⁷ ਇਸਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਕਨੀਕਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸੰਦੂਕੜੀਆਂ ਗਹਿਣੇ, ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਕਸਾਨੁਮਾ ਸੰਦੂਕਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗੀ ਸਮਾਨ ਦੀ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਆਮ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਵਿਭਿੰਨ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਿਕ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਮਹਾਨ ਰਚਨਾ **ਹੀਰ** ਵਿਚ ਵੀ ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ :

ਦਾਜ ਸਿਉਂ ਕੇ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਬੱਧੇ

ਸੁਣ ਕੀ ਕੀ ਦਾਜ ਰੰਗਾਇਉ ਨੇ।²⁸

ਹੀਰ ਨੂੰ ਦਾਜ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੰਦੂਕ ਅਹਿਮ ਵਸਤ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਚੰਗੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਦਾਜ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੂਕ ਸਮਾਜਿਕ ਹੈਸੀਅਤ ਦੇ ਦਿਖਾਵੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ ਜੋ ਮੌਸਮੀ ਕਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਬਾਰਿਸ਼ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗੀਆਂ ਤੇ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ

ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਚੰਗੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਾਲੇ ਘੱਟ ਲੋਕ ਹੀ ਸਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਘਰ ਵੀ ਕੱਚੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਗੱਠੜੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੱਪੜੇ, ਗਹਿਣੇ, ਪੈਸੇ ਆਦਿ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਲਾ ਬਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੱਚੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ 'ਕੋਠੜੀਆਂ' ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਕੋਠੜੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ਼ਿੰਗਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਕੱਪੜੇ, ਗਹਿਣੇ, ਪੈਸੇ ਆਦਿ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਚ ਨਵੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਰਖਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਾ ਰਹੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਆਇਆ। ਕੱਚੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬਣੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ, ਪੱਕੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਦੇ ਘਰ ਬਣਨ ਲੱਗੇ। ਕੱਚੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਲੱਕੜ ਤੋਂ ਬਣੇ ਸੰਦੂਕਾਂ ਨੇ ਲੈ ਲਈ। ਇਹ ਸੰਦੂਕ ਸਧਾਰਨ ਬਕਸਾਨੁਮਾ ਆਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਕੱਪੜੇ, ਪੈਸੇ ਆਦਿ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਲੋੜਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ। ਆਕਾਰ ਪੱਖੋਂ ਵੱਡੇ ਸੰਦੂਕ ਬਣਨ ਲੱਗੇ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੂਕ ਖੜ੍ਹਵੇਂ ਆਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਖੜ੍ਹਵੇਂ ਆਕਾਰ ਦੇ ਸੰਦੂਕਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਵਸਤਾਂ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਹਨਾਂ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਭਿੰਨਤਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੋਈ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਾਲਾ ਖੜ੍ਹਵੇਂ ਆਕਾਰ ਦਾ ਸੰਦੂਕ, ਖਿੜਕੀਨੁਮਾ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਾਲਾ ਖੜ੍ਹਵੇਂ ਆਕਾਰ ਦਾ ਸੰਦੂਕ ਆਦਿ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖੀ ਬਿਰਤੀ ਵਧੇਰੇ ਸੁਹਜਾਤਮਕ ਹੁੰਦੀ ਗਈ, ਕਾਰੀਗਰ ਵਰਗ ਦੁਆਰਾ ਸੰਦੂਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਸਜਾਵਟੀ ਜੁਗਤਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਦੂਕ ਉੱਤਮ ਕਲਾ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਬਣਿਆ। ਸੰਦੂਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਲੱਕੜ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਜਿਵੇਂ ਲੋਹਾ, ਸਟੀਲ, ਚਾਂਦੀ ਆਦਿ। ਲੋਹੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਬਕਸਾਨੁਮਾ ਤੇ ਖੜ੍ਹਵੇਂ ਆਕਾਰ ਦੇ

ਸੰਦੂਕ ਬਣਨ ਲੱਗੇ ਜੋ ਵਧੇਰੇ ਚਿਰਸਥਾਈ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵਸਤਾਂ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਬਣਤਰ, ਬਾਹਰੀ ਸਜਾਵਟੀ ਜੁਗਤਾਂ, ਵਰਤੋਂ ਆਦਿ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੰਦੂਕ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਵੰਨਗੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਟਾਹਲੀ ਦਾ ਸੰਦੂਕ, ਬਕਸਾਨੁਮਾ ਸੰਦੂਕ, ਦਰਾਜ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਦੂਕ, ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਜੜੇ ਸੰਦੂਕ, ਸੰਦੂਕੜੀਆਂ ਆਦਿ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਅਲਮਾਰੀਆਂ, ਕੰਧਾਂ ਵਿਚ ਬਣੀਆਂ ਅਲਮਾਰੀਆਂ, ਸੰਦੂਕੀ ਬੈਡ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ ਘਰਾਂ ਦਾ ਸਿੰਗਾਰ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਦਰਾਜ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਦੂਕਾਂ, ਛੋਟੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਖੜ੍ਹਵੇਂ ਸੰਦੂਕਾਂ, ਸੰਦੂਕੜੀਆਂ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਸੰਦੂਕ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉੱਥੇ ਕਲਾਤਮਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸਜਾਵਟੀ ਵਸਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਸਾਈਡ ਟੇਬਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਕੱਪੜੇ ਪ੍ਰੈਸ ਕਰਨ ਆਦਿ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਕਸਾਨੁਮਾ ਸੰਦੂਕਾਂ ਨੂੰ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਦੁਕਾਨਾਂ, ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦਾ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਮਨਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

(ਅ) ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ :

ਸੰਦੂਕ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਵਿਭਿੰਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਸਦਾ ਘੇਰਾ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਵਿਭਿੰਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਸਾਰਾਂ ਕਾਰਨ ਸ਼ਬਦ, ਅਰਥ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਦੇ

ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਸਦੇ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪਹਿਲੂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਭਿੰਨ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

“ਸੰਦੂਕ : ਲੱਕੜ ਜਾਂ ਲੋਹੇ ਦਾ ਸੰਦੂਕ, ਪੇਟੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੱਪੜੇ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।”²⁹

ਸੰਦੂਕ ਅਰਬੀ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਅਰਬੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਵਸਤ ਹੈ ਜੋ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਸੰਦੂਕ ਦਾ ਕਾਰਜ ਬਹੁ-ਮੰਤਵੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਕੱਪੜੇ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਸੰਦੂਕ ਆਕਾਰ ਪੱਖੋਂ ਛੋਟਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵੱਡਾ, ਕੱਪੜੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹੋਰਨਾਂ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਲੱਕੜ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੋਹੇ ਜਿਹੀ ਧਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਵਰਤ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਹਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਧਾਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਵਧੇਰੇ ਚਿਰਸਥਾਈ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ :

ਸੰਦੂਕ : ਲੱਕੜੀ ਜਾਂ ਲੋਹੇ ਆਦਿ ਦੀ ਬਣੀ ਚੌ-ਨੁਕਰੀ ਪੇਟੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੀਜ਼ ਪੈ ਕੇ ਬੰਦ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਕਸਾ, ਪੇਟੀ।³⁰

ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ :

ਸੰਦੂਕ : ਬਕਸਾ, ਪੇਟੀ।³¹

ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਲੱਕੜ ਜਾਂ ਲੋਹੇ ਦੀ ਬਣੀ ਚੌ-ਨੁਕਰੀ ਪੇਟੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵੀ ਸੰਦੂਕ ਅਤੇ ਪੇਟੀ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਸਤਾਂ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਅੰਤਰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ (ਉਚਾਈ) ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ, ਲੰਬਾਈ ਵਿਚ ਘੱਟ ਜਾਂ ਉਚਾਈ ਅਤੇ ਲੰਬਾਈ ਪੱਖੋਂ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਪਾਵਿਆਂ ਉਪਰ ਸੰਦੂਕ

ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਲੱਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਰੇ ਨੂੰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਪੱਟੀ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਪੇਟੀ ਉਚਾਈ ਵਿਚ ਘੱਟ ਅਤੇ ਲੰਬਾਈ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਸਿਰੇ ਉਪਰ ਦੋ ਤਿੰਨ ਕੁੰਡਿਆਂ ਵਾਲਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪੇਟੀ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੇਟੀ ਨੂੰ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਅਰਥਾ ਵਿਚ ਤਾਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੇਟੀ ਨੂੰ ਸੰਦੂਕ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਬਣਤਰ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੇਟੀ ਨੂੰ ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਇਕ ਵੰਨਗੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਸਮਾਜ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਗਿਆ ਲੱਕੜ ਦੀ ਥਾਂ ਧਾਤਾਂ ਨੇ ਲੈ ਲਈ। ਇਹ ਧਾਤਾਂ ਆਕਰਸ਼ਕ ਅਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਦਿੱਖ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਟੁੰਬਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੂਸਰਾ ਇਹ ਲੱਕੜ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਚਿਰਸਥਾਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਸੰਦੂਕ, ਪੇਟੀ, ਟਰੰਕ ਆਦਿ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਦੋਹਾਂ ਆਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਦੂਕ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੰਦੂਕ ਲਈ ਬਕਸਾ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੁੱਢਲੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਬਕਸੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਸਿਰੇ ਉਪਰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਆਮ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਬਕਸਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੱਪੜੇ ਰੱਖਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਾਵਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਪਾਵਿਆਂ ਸਮੇਤ ਦੋਹਾਂ ਆਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਬਕਸੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣੇ ਹੋਏ ਇਸ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਬਕਸਾਨੁਮਾ ਸੰਦੂਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਲੱਕੜ ਅਤੇ ਲੋਹਾ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ :

ਸੰਦੂਕੜੀ : ਛੋਟਾ ਸੰਦੂਕ, ਛੋਟਾ ਬਕਸਾ।³²

ਅਰਬੀ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚੋਂ ਉਤਪੰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ :

ਸੰਦੂਕੜੀ : ਸੰਦੂਕਚਾ, ਸੰਦੂਕੜੀ - ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਛੋਟਾ ਕਰਨ ਲਈ 'ੜੀ' ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਪੱਗ ਤੋਂ ਪਗੜੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ 'ਚਾ' ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿਤਾਬ ਤੋਂ ਕਿਤਾਬਚਾ, ਬਾਗ ਤੋਂ ਬਗੀਚਾ ਆਦਿ।³³

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਬਕਸਾਨੁਮਾ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ 'ਸੰਦੂਕੜੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਦੂਕਚਾ, ਸੰਦੂਖੜੀ, ਛੋਟਾ ਬਕਸਾ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਕਾਰ ਪੱਖੋਂ ਛੋਟੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸੰਦੂਕੜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਭਿੰਨ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਘਰੇਲੂ ਵਸਤਾਂ, ਗਹਿਣੇ, ਹਾਰ-ਸਿੰਗਾਰ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਆਦਿ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜਿਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸਦੀਆਂ ਅੱਗੋਂ ਕਈ ਵੰਨਗੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗਹਿਣਿਆਂ ਵਾਲੀ ਸੰਦੂਕੜੀ, ਔਜ਼ਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਸੰਦੂਕੜੀ, ਸਿੰਗਾਰ-ਸੰਦੂਕੜੀ ਆਦਿ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਮ ਔਰਤਾਂ ਤੱਕ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹਨਾਂ ਸੰਦੂਕੜੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਬਹੁ-ਮੰਤਵੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ :

ਟਰੰਕ : ਲੋਹੇ ਦੀ ਚਾਦਰ ਦਾ ਛੋਟਾ ਸੰਦੂਕ।³⁴

ਛੋਟੇ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਟਰੰਕ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਟਰੰਕ ਬਕਸਾਨੁਮਾ ਸੰਦੂਕ ਦਾ ਹੀ ਛੋਟਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਹੇ ਦੀ ਪਤਲੀ ਚਾਦਰ ਜਾਂ ਟੀਨ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਾਵਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਕੱਪੜੇ, ਪੈਸੇ ਆਦਿ ਵਸਤਾਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸਦੀ ਉਚਾਈ ਘੱਟ ਅਤੇ ਲੰਬਾਈ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਟਰੰਕ ਛੋਟੇ ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਅਜੋਕੀ ਵੰਨਗੀ ਹੈ। ਅੱਜਕੱਲ ਪੇਂਡੂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਟਰੰਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਹੁੰਦੀ

ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਔਰਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਉਪਰ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਆਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵੀ ਉਲੀਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਬ੍ਰਿਹਤ ਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ :

ਸੰਦੂਕ : ਲੱਕੜੀ ਜਾਂ ਲੋਹੇ ਦਾ ਬਕਸਾ ਜੋ ਕੱਪੜੇ ਆਦਿ ਰੱਖਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ; ਉਹ ਲੰਮਾ ਬਕਸਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੁਰਦੇ ਦਫ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ - ਤਾਬੂਤ।³⁵

ਗੁਰੁਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ :

ਤਾਬੂਤ : (ਅਰਬੀ) ਉਹ ਸੰਦੂਕ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੋਥ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।³⁶

ਇਹਨਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਤਾਬੂਤ ਨੂੰ 'ਸੰਦੂਕ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ ਸ਼ਬਦ, ਅਰਥ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਬੂਤ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ 'Coffin' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ 'Coffin' ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਲੇਟਿਨ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ 'comphinus' ਤੋਂ ਹੋਈ। ਜਿਸ ਨੂੰ 'Basket' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਸਤਾਂ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਮੁੱਢਲੇ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮੁਰਦੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਢੱਕਣ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵਸਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਜਿੱਥੋਂ 'coffin' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੁੱਢਲੇ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਮੁਰਦੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨਾਉਣ ਲਈ ਇਸਨੂੰ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖੱਲਾਂ ਨਾਲ ਲਪੇਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗ੍ਰੀਕ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਬਣੇ ਵੱਡੇ ਡੱਬੇ ਮੁਰਦੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।³⁷ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਲੱਕੜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਲੇਟਵੇਂ ਆਕਾਰ ਦੀ ਬਕਸਾਨੁਮਾ ਵਸਤ ਬਣਾਈ ਗਈ ਜਿਸਨੂੰ ਤਾਬੂਤ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੁਰਦੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨਾਉਣ ਲਈ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਵਿਭਿੰਨ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ ਕਿ ਤਾਬੂਤ ਵਿਚ ਮੁਰਦੇ ਦੀ ਰੂਹ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਤਾਬੂਤ ਲੇਟਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹਨਾਂ ਲਈ

ਸੰਦੂਕ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਸ਼ਬਦ, ਅਰਥ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਕਾਰਨ ਇਸਨੂੰ ਸੰਦੂਕ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਰਸਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਹਰਕੇਸ਼ ਸਿੰਘ ਕਹਿਲ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਲੜਕੀ ਦੇ ਦਾਜ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਅਤਿ ਲੋੜੀਂਦੀ ਵਸਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।³⁸ ਲੜਕੀਆਂ ਆਪਣੇ ਦਾਜ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਚਾਦਰਾਂ, ਸਿਰਹਾਣੇ, ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ, ਖੇਸ, ਦਰੀਆਂ ਆਦਿ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ ਸੰਦੂਕ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਸੰਦੂਕ ਅਤੇ ਸੰਦੂਕ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਵਸਤਾਂ ਹੀ ਔਰਤ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਜਾਇਦਾਦ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਜਿੰਦਰਾ ਲਗਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿੰਦਰੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਕੁੰਡੀ ਵਿਚ ਲੱਕੜ ਦੀ ਗੁੱਲੀ ਘੜ ਕੇ ਅੜਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਪੇਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਵਸਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੰਦੂਕ ਅਜਿਹੀ ਵਸਤ ਸੀ ਜਿਸ ਉਪਰ ਕੇਵਲ ਔਰਤ ਦਾ ਹੀ ਹੱਕ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਦ ਕਿ ਬਾਕੀ ਵਸਤਾਂ ਭਾਂਡੇ, ਫਰਨੀਚਰ ਆਦਿ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੰਦੂਕ ਕਈ ਵਾਰ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਦੇ ਅਣਸੁਖਾਵੇਂ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਮਾਨਸਿਕ ਸਕੂਨ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਔਰਤ ਮਨ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਤੰਦਾਂ ਸੰਦੂਕ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਲਈ box, chest, trunk, casket ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਭਿੰਨ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ glory box, hope chest, dowry chest, panel chest, cassone ਆਦਿ। 'hope chest' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਯੂ.ਕੇ. ਦੇ ਉੱਤਰੀ-ਪੱਛਮੀ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ, 'glory box' ਸ਼ਬਦ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਅਤੇ 'cassone' ਸ਼ਬਦ ਇਟਲੀ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।³⁹ cassone ਨੂੰ 'marriage chest' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਲਈ 'muqaddimah', 'safat' ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ

ਹਨ।⁴⁰ ਕਈ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਨਾਮ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬਣਨ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ 'Kuwaiti chest' ਅਤੇ 'Omani chest'। ਸ਼ਬਦ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹਰੇਕ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੰਦੂਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜੀ ਪੱਖ ਸਮਾਨ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਮਾਨਤਾ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

Merriam Webster's Collegiate Dictionary ਅਨੁਸਾਰ :

Hope chest : A Young woman's accumulation of clothes and domestic furnishing kept in anticipation of her marriage, also a chest for such an accumulation.⁴¹

Dictionary.com ਅਨੁਸਾਰ :

Glory box : A Box in which a young woman stores clothes etc in preparation for marriage.⁴²

ਵਿਭਿੰਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਲੜਕੀ ਦੇ ਦਾਜ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। hope chest ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ "Hope for marriage" ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਤਹੀ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਗਹਿਨ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।⁴³ ਔਰਤ ਮਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰੀਝਾਂ, ਚਾਅ, ਅਰਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੀ ਲੋਚਾ ਮਨ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਆਸ ਨਾਲ ਔਰਤਾਂ ਆਪਣੇ ਦਾਜ ਦਾ ਸਮਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਚਾਦਰਾਂ, ਸਿਰਹਾਣੇ, ਘਰੇਲੂ ਵਰਤੋਂ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਆਦਿ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਦੂਕ ਵਿਚ ਰੱਖਕੇ ਔਰਤਾਂ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਬੇਟੀ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਆਸ ਤਹਿਤ ਸੰਦੂਕ ਦਾਜ ਵਿਚ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਬੇਟੀ ਨੂੰ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ

ਦਰਪੇਸ਼ ਨਾ ਆਵੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਦੂਕ, hope chest ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਸ/ਉਮੀਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਸ਼ਾਨ, ਸ਼ੋਭਾ, ਵਡਿਆਈ ਆਦਿ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। Glory box ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ। ਲੜਕੀ ਧਿਰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ੋਭਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਦਾਜ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ਼ਿੰਗਾਰੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਅਜਿਹਾ ਹੈਸੀਅਤ ਦੇ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਹੀ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਹੈਸੀਅਤ ਦੇ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਸੰਦੂਕ ਬਣਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਉਦਾਹਰਨ Nonesuch chest ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਹੈਨਰੀ VIII ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਸੰਦੂਕ ਉਪਰ ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਿਲ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਲੀਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੰਦੂਕ ਜਿੱਥੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਲੜਕੀ ਦੇ ਦਾਜ ਦੀ ਅਹਿਮ ਵਸਤ ਸੀ ਉੱਥੇ ਇਸਦਾ ਕਾਰਜ ਬਹੁ-ਮੰਤਵੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ 'coffer' ਕੀਮਤੀ ਵਸਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸੋਨਾ, ਚਾਂਦੀ, ਸਿੱਕੇ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ 'Six board chest' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵਸਤਾਂ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸੰਦੂਕ ਦੀਆਂ ਬਣਤਰ, ਵਰਤੋਂ, ਸਜਾਵਟੀ ਜੁਗਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਕਈ ਵੰਨਗੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਪਾਸਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸੌ ਮਨੁੱਖੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੰਦੂਕ ਕਲਾਤਮਕ ਵਸਤ ਵਜੋਂ ਵੀ ਪਛਾਣ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਸੰਦੂਕ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੂਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੁਹਜ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਵਿਭਿੰਨ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਮਹੱਤਵ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਉੱਤਮ ਵਸਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਦੂਕ ਲੱਕੜ ਜਾਂ ਲੋਹੇ ਤੋਂ ਬਣੀ ਚੌ-ਨੁਕਰੀ ਵਸਤ ਹੈ ਜੋ ਵਿਭਿੰਨ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਵਿਭਿੰਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁ-ਮੰਤਵੀ ਕਾਰਜ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਭਿੰਨ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮੁੱਲ ਇਸਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਸਤ ਵੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਵੀ ਹਨ।

(ੲ) ਤਰਖਾਣ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੰਦ :

ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਜਾਤੀਗਤ ਸਮਾਜ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿੱਤਿਆਂ/ਪੇਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵੀ ਜਾਤਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਕਲਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਰੀਗਰ ਤਰਖਾਣ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ 'ਤਕਛ' ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਛਿੱਲਣਾ ਜਾਂ ਕੱਟਣਾ। ਛਿੱਲਣ ਜਾਂ ਕੱਟਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ 'ਤੱਛਕ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਤਰਖਾਣ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਇਆ।⁴⁴ ਤੱਛਕ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤਰਖਾਣ ਨੂੰ ਪਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਪਾਲਗੰਡ', ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ 'ਬਾਢੀ', ਜਮਨਾਂ ਖੇਤਰ ਵਿਚ 'ਖਾਤੀ', ਸਰਹੰਦੀ ਸੂਬੇ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ) 'ਬੜੱਈ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਮੁੱਚੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤਰਖਾਣ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। "ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਵਿਚ ਤਰਖਾਣ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ - ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰੱਥ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਾਰਗੀਰ ਜਿਸਦੇ ਹੁਨਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਜਿਸਦੀ ਸਦੀਵ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।"⁴⁵ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਰਖਾਣ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਿਲਪੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਤਰਖਾਣ ਆਪਣੇ ਕਿੱਤੇ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਮੁਹਾਰਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਸਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਖੁਰ ਕੇ ਵਸਤ ਨੂੰ ਕਲਾਤਮਕ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਸਤ ਵਿਚਲੀ ਅਜਿਹੀ ਕਲਾਤਮਕਤਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਹਜ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤਰਖਾਣ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਮਨੁੱਖੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ

ਵਸਤਾਂ ਉਪਯੋਗਾਤਮਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੁਹਜਾਤਮਕ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਰਖਾਣ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਖਿਡੌਣੇ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਖਿਡੌਣੇ ਕੇਵਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਬਲਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਟੁੰਬਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨ ਬਣਤਰ, ਆਕਾਰ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲਾ ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਕਰਸ਼ਣ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਾੜਤਾਂ ਹੀ ਤਰਖਾਣ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਤਰਖਾਣ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਸੰਦਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਿੱਤ ਵਰਤੋਂ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੱਡੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੁੱਡੀ ਤੱਕ ਹਰੇਕ ਵਸਤ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਤਰਖਾਣ ਨਿਪੁੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੱਡੇ, ਚਰਖੇ, ਸੰਦੂਕ ਆਦਿ ਵਸਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਮੁਹਾਰਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਹੁਨਰ ਵੀ ਕਿਸੇ-ਕਿਸੇ ਤਰਖਾਣ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੁਕਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਤਰਖਾਣਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਤਰਖਾਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮੌਲਿਕ ਹੁਨਰ ਮਿਲ ਕੇ ਵਸਤ ਨੂੰ ਨਿਵੇਕਲੀ ਨੁਹਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਾਜ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਿੱਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪਿੰਡ ਆਤਮ ਨਿਰਭਰ ਸਨ ਕਿਉਂਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਬੜੀਆਂ ਸੀਮਿਤ ਸਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਘਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਵਿਭਿੰਨ ਕਿੱਤਾਕਾਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਤਰਖਾਣ, ਲੋਹਾਰ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਦਿ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਹਾੜੀ-ਸਾਉਣੀ ਫ਼ਸਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹਿੱਸਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਸਨੂੰ 'ਸੇਪੀ ਪ੍ਰਬੰਧ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਤਰਖਾਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਸੇਪੀ 'ਤੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੇਪੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਨਿੱਤ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ

ਦੇ ਸੰਦ ਹੀ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸੰਦਾਂ ਅਤੇ ਲੱਕੜ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਸੇਪੀ ਵਿਚ ਹੀ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। “ਸੇਪੀ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਮਿਕਦਾਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਿਸਾਨੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਹੱਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿੱਥੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।”⁴⁶ ਚਰਖੇ, ਪਲੰਘ, ਸੰਦੂਕ, ਗੱਡੇ ਆਦਿ ਸੇਪੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਲ ਖਰੀਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਕਾਰਨ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਆਇਆ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਚਲਦੇ ਸੇਪੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਥਾਂ ਨਕਦੀ ਪੈਸਿਆਂ ਨੇ ਲੈ ਲਈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਤਰਖਾਣ ਸਵੈ-ਨਿਰਮਿਤ ਸੰਦ ਵਰਤਦੇ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਆਧੁਨਿਕ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਸੀ। ਤਰਖਾਣ ਆਪਣੀ ਸੁਵਿਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਦਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਵਸਤ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਹੜੇ ਸੰਦ ਤਰਖਾਣ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਬਣਵਾ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਲੋਹੇ ਦੇ ਸੰਦ ਲੋਹਾਰ ਕੋਲੋਂ ਬਣਵਾ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਿੱਤੇ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕਾਰੀਗਰ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਸਨ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਤਕਨੀਕੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਸੰਦ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਰਖਾਣਾ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤਰਖਾਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਸੰਦ ਵੀ ਵਰਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਹੈਂਡ ਕਟਰ, ਰੂਟਰ, ਜਿਗਸਾ ਆਦਿ। ਤਰਖਾਣਾ ਕੰਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਸੰਦ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :

ਆਰਾ :

ਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਸੰਦ ਹੈ ਜੋ ਲੱਕੜ ਦੇ ਮੋਟੇ ਮੁੱਢਾਂ ਨੂੰ ਚੀਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਰੇ ਵਿਚ ਲੋਹੇ ਦੇ ਦੰਦਿਆਂ ਵਾਲੀ ਮੋਟੀ ਪੱਤੀ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਹੈਂਡਲ/ਹੱਥੀ ਲੱਕੜ ਦੀ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਰੇ ਨਾਲ ਮੋਟੀ ਲੱਕੜ ਕੱਟਣ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਰੇ ਨੂੰ

ਦੋਹਾਂ ਸਿਰਿਆਂ ਤੋਂ ਦੋ ਬੰਦੇ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਵਾਰੋ-ਵਾਰੀ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ। ਤਰਖਾਣ ਦੁਆਰਾ ਲੱਕੜ ਕੱਟਣ ਲਈ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਆਰੀ :

ਆਰੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਪੱਤੀ ਦੀ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਹੱਥੀ ਲੱਕੜ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਛੋਟੀ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਚੀਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਚੀਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇ ਫ਼ਾਲਤੂ ਲੱਕੜ ਬਚਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਫਰ੍ਰਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।⁴⁷ ਵਿਭਿੰਨ ਆਕਾਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਆਰੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਰਖਾਣ ਦੁਆਰਾ ਵਸਤ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਛੋਟੀਆਂ ਆਰੀਆਂ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੰਦੇ ਬਰੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਕਾਸ਼ੀ ਲਈ, ਪੱਟੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਗੋਲਾਈ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਵਿਚ ਲਗਾਏ 'ਪਿੰਜਰੇ' ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਆਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੱਟੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਥੱਲੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਫਰਨਾਹੀ/ਪਰਨਾਈ :

ਲੱਕੜ ਦੇ ਚੌਖਟੇ ਵਿਚ ਫਿੱਟ ਕੀਤੀ ਆਰੀ 'ਪਰਨਾਈ' ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ।⁴⁸ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਦ ਵੀ ਲੱਕੜ ਕੱਟਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਤਰਖਾਣਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਰੰਦਾ :

ਚੀਰੀ ਹੋਈ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਸ ਸੰਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਰੰਦਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੰਦਾ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਰੰਦਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ

ਹੈ। ਰੰਦਣ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਤਕਸ਼ਣਮ (तक्षणम) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।⁴⁹ ਰੰਦਾ ਲੱਕੜ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਮੋਟਾਈ ਵਾਲਾ ਚੌਰਸ ਗੁਟਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਤਿਰਛੇ ਦਾਅ ਲੋਹੇ ਦਾ ਫ਼ਲ ਫਿੱਟ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਫ਼ਾਲਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਘੋਟ ਜਾਂ ਕੱਸ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਲੱਕੜ ਦੀ ਰੰਦਾਈ ਕਰਦਿਆਂ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਹਿੱਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਅੱਡੇ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਫੱਟੀ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਫ਼ਲ ਆਖਦੇ ਹਨ।⁵⁰ ਰੰਦੀ ਹੋਈ ਲੱਕੜ ਉਪਰ ਰੋਗਨ ਦੀ ਖ਼ਪਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਭਰਦਾ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਰੰਦਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਝਰੀ ਰੰਦਾ :

ਇਹ ਲੱਕੜ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਅਜਿਹਾ ਸੰਦ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਿਰਛੇ ਦਾਅ ਲੋਹੇ ਦੀ ਪੱਤੀ ਫਿੱਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਗਜ਼ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਗਜ਼ਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਲੱਕੜ ਵਿਚ ਝਰੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਪਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਲਰਾਂ ਵਿਚ ਝਰੀਆਂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਸੰਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਤਰਖਾਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਗਲਤ ਰੰਦਾ :

ਇਹ ਰੰਦਾ ਲੱਕੜ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੋਹੇ ਦਾ ਫ਼ਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ। ਲੱਕੜ ਉਪਰ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਗਲਤ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਲਾਇਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਕਾਰਜ ਇਸ ਸੰਦ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।⁵¹

ਨੋਕੀ ਰੰਦਾ :

ਇਸ ਰੰਦੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਵੱਧ-ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
ਸੰਦੂਕ ਉਪਰ ਪੱਟੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਰੰਦਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗਿਲਮਚੀ ਰੰਦਾ :

ਗਿਲਮਚੀ ਰੰਦੇ ਨੂੰ 'ਮੋਲਡਿੰਗ ਰੰਦਾ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਪੱਟੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਦੋਹਾਂ ਆਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸਦੀ ਥਾਂ ਰੰਦਾ ਮਸ਼ੀਨ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਲੱਕੜ 'ਤੇ ਲਾਪ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਤੇਸਾ :

ਤੇਸੇ ਦਾ ਫਲ ਭਾਰੇ ਲੋਹੇ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਵੇਂ ਦਾਅ ਲੱਕੜ ਦਾ ਦਸਤਾ ਫਿੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਤੇਸੇ ਨੂੰ 'ਤਕਸ਼ਣੀ' (तक्षणी) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।⁵² ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਘੜਨ ਜਾਂ ਸੱਟ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਤਰਾਸ਼ਣ ਲਈ 'ਤੱਛਣ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਤੱਛਣ ਲਈ ਤੇਸੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਿੱਕੀ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਛਿੱਲਣ ਅਤੇ ਤਰਾਸ਼ਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਤੇਸੇ ਨਾਲ ਘੜੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਲੱਕੜ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਲੱਕੜ ਦਾ ਭਾਰਾ ਟੁੱਕੜਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਤੇਸਾ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਵੱਜ ਕੇ ਖੁੰਢਾ ਹੋਣੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹੇ। ਤੇਸੇ ਨਾਲ ਘੜੀ ਲੱਕੜ ਤੋਂ ਜੋ ਫ਼ਾਲਤੂ ਪੱਚਰ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਸੱਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਲੋਕ-ਗੀਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ :

ਮੇਰੀ ਚੰਦਰੀ ਦੀ ਜਾਤ ਤਰਖਾਣੀ

ਚੂੜਾ ਪਾ ਕੇ ਸੱਕ ਹੁੰਦੀ।

ਗੁਣੀਆਂ :

ਗੁਣੀਆਂ ਦੇ ਪੱਤੀਆਂ ਜਾਂ ਫੱਟੀਆਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨੱਬੇ ਡਿਗਰੀ ਦਾ ਕੋਣ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਲੱਕੜ ਦੀ ਸੇਧ ਪਰਖੀ ਜਾਂ ਠੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬਿਗਲ ਗੁਣੀਆਂ :

ਗੁਣੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਗਲ ਗੁਣੀਆਂ ਵੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਜੁੜੀਆਂ ਦੋ ਫੱਟੀਆਂ ਜਾਂ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਕੋਣ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ 80° , 60° , 120° ਆਦਿ।⁵³

ਚੋਸਾ :

ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਰਗੜ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰੇਤੀ ਵਰਗਾ ਸੰਦ ਚੋਸਾ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਰਗੜ ਕੇ ਗੋਲ ਆਕਾਰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਂ ਇਸ ਦੀ ਮੁੱਠ ਲੱਕੜ ਜਾਂ ਰਬੜ ਦੀ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਰੇਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਹੱਥਕਲ :

ਇਹ ਸੰਦ ਲੋਹੇ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਿਰਿਆਂ 'ਤੇ ਕਾਬਲੇ ਕੱਸਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਫ਼ਲ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।⁵⁴ ਹੱਥਕਲ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਘੁਮਾ ਕੇ ਕਾਬਲੇ ਕੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਪਰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘੱਟ ਤਰਖਾਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੱਸੇ ਹੋਏ ਕਾਬਲੇ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਉਪਰ ਪੱਟੀ ਨੂੰ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਕਾਬਲੇ ਹੱਥਕਲ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਕੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਵਰਮੀ, ਕਮਾਣਚੀ :

ਇਸਨੂੰ ਛੋਟਾ ਵਰਮਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। “ਇਹ ਅੰਗਿਉਂ ਚਪਟਾ ਤੇ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਤੂੰਈਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਰਮੀ ਦੁਆਲੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੰਤਵ ਲਈ ਬਣੇ ਸਾਰੰਗੀ ਵਰਗੇ ਗਜ਼ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰੱਸੀ ਲਪੇਟ ਕੇ ਵਰਮੀ ਨੂੰ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਘੁਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲੱਕੜੀ ਵਿਚ ਛੇਕ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।”⁵⁵ ਲੱਕੜ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਸੁਰਾਖ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸਦੀ ਥਾਂ ਡਰਿਲ ਮਸ਼ੀਨ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ।

ਵਰਮਾ/ਗਿਰਮਟ ਵਰਮਾ :

ਵਰਮਾ ਅੰਗਿਉਂ ਚੂੜੀਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਛੇ ਕੁ ਇੰਚ ਥਾਂ ਪੇਚਦਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਹੱਥੀ ਲੱਕੜ ਜਾਂ ਲੋਹੇ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਖੱਬਿਉਂ ਸੱਜੇ ਘੁਮਾ ਕੇ ਲੱਕੜ ਵਿਚ ਸੁਰਾਖ/ਛੇਕ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਜ਼ਬੂਤ ਲੱਕੜ ਵਿਚ ਛੇਕ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੱਥਰੀ ਅਤੇ ਚੌਰਸੀ :

ਸੱਥਰੀ ਅਤੇ ਚੌਰਸੀ ਦੀ ਮੁੱਠ ਲੱਕੜ ਦੀ ਅਤੇ ਫਲ ਲੋਹੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਵਿਚ ਚੌਰਸ ਛੇਕ ਕੱਢਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਚੌਰਸ ਛੇਕ ਸੱਥਰੀ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਛੇਕ ਚੌਰਸੀ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ਕੰਜਾ :

ਸ਼ਕੰਜਾ ਲੋਹੇ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਪਰ ਲੋਹੇ ਦੇ ਦੋ ਠੁੰਮਣੇ ਜਿਹੇ ਲੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਠੁੰਮਣਾ ਕੀਲੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਇਕ ਛੇਕ ਵਿਚ ਅਟਕਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਪੇਚਦਾਰ ਕੀਲੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੱਕੜੀ ਨੂੰ ਹਿੱਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪੇਚਾਂ

ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਇਕ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਠੰਮਣਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੱਸ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।⁶⁶ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਕੱਸਣ ਲਈ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਕੱਸਣ ਲਈ ਕਾਰੀਗਰ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਕੰਜੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਮੂਰ/ਜਮੂਰਾ :

ਇਹ ਸੰਦ ਪਲਾਸ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅੱਗਿਉਂ ਤਿੱਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿੱਲ ਪੁੱਟਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਅੱਗੇ ਤਿੱਖੀ ਨੋਕ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿੱਲ ਪੁੱਟਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਕਿੱਲ ਗਲਤ ਲੱਗ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜਮੂਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪੁੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਰਕਾਰ :

ਗਣਿਤ ਵਿਚ ਗੋਲ ਆਕਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਜਿਸ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਹ ਸੰਦ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਨ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਗੋਲਾਈ ਵਿਚ ਕੱਟਣ, ਗੋਲ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਲੱਕੜ ਦੀ ਗੋਲਾਈ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਲਈ ਇਸ ਸੰਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਰੀਗਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਛੈਣੀ :

ਛੈਣੀ ਲੋਹੇ ਦਾ ਬਣਿਆ ਸੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਪਰ ਹਥੌੜੇ ਦੀ ਸੱਟ ਮਾਰਕੇ ਲੋਹਾ ਕੱਟਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਉਪਰ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਪੱਤਰੇ ਇਸ ਸੰਦ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਟਕੋਰਾ :

ਇਸਨੂੰ 'ਤਿਕੋਣੀ ਰੇਤੀ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਨੁੱਕਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਰੀ ਦੇ ਦੰਦੇ ਕੱਢਣ ਜਾਂ ਤਿੱਖੇ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਰਖਾਣ ਦੁਆਰਾ ਲੱਕੜ ਚੀਰਦੇ ਸਮੇਂ ਆਰੀ ਦੇ ਦੰਦੇ ਮੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਦੰਦੇ ਸਿੱਧੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਟਕੋਰੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਆਰੀ ਦੇ ਦੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਜੇ-ਖੱਬੇ ਵਿੰਗਾ/ਟੇਢਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਨੂੰ ਵਿਉਂਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।⁵⁷

ਕਤੀਰਾ :

ਜਾਲੀ ਅਤੇ ਪਿੱਤਲ ਕੱਟਣ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਿੱਤਲ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਪੱਤੀਆਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਤੀਰਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਲੋਹੇ ਦੇ ਪੱਤਰੇ ਵੀ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਪਿੱਤਲ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਆਕਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਇਹ ਸੰਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰੰਦਾ ਮਸ਼ੀਨ :

ਰੰਦਾ ਮਸ਼ੀਨ ਲੱਕੜ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਬਣਾਉਣ ਤੱਕ ਹਰੇਕ ਕਾਰਜ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਜ ਬਹੁ-ਮੰਤਵੀ ਹੈ। ਵਿਭਿੰਨ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਗ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਸੰਦ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤਰਖਾਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰੰਦਾ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਕਲਾ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਹਾਰਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕਾਰੀਗਰ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰੰਦਾ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਮਾੜੀ ਲੱਕੜ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਲੱਕੜ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਦੀ ਬਚਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਹੈਂਡ ਕਟਰ :

ਇਹ ਆਧੁਨਿਕ ਬਿਜਲਈ ਸੰਦ ਆਰੇ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕੱਟਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰੀ ਦੰਦੇ ਗੋਲ ਆਕਾਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਘੁੰਮ ਕੇ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਕੱਟਦੇ ਹਨ। ਆਕਾਰ ਪੱਖੋਂ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਲਈ ਹੈਂਡ ਕਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਤਰਖਾਣ ਹੀ ਨਿਪੁੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜ਼ੈਕਸਾ/ਜਿਗਸਾ (Jigsaw) :

ਇਹ ਸੰਦ ਛੋਟੀ ਲੱਕੜ, ਧਾਤ ਆਦਿ ਕੱਟਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਸੰਦ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅੱਗੇ ਆਰੀਨੁਮਾ ਛੋਟਾ ਫਲ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕੱਟਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਰੂਟਰ :

ਰੂਟਰ ਵਿਭਿੰਨ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਦ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਝਰੀ ਪਾਉਣ, ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਬਣਾਉਣ ਆਦਿ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਜ ਬਹੁ-ਮੰਤਵੀ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਸੀ.ਐੱਨ.ਸੀ. ਰੂਟਰ ਵੀ ਉਪਲੱਬਧ ਹਨ ਜਿਸਨੂੰ Computer Controlled Cutting Machine ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।⁵⁸ ਇਸ ਰੂਟਰ ਉਪਰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਫਿੱਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਕਮਾਂਡ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਕਮਾਂਡ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਮਸ਼ੀਨ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਡਰਿਲ ਮਸ਼ੀਨ :

ਲੱਕੜ ਵਿਚ ਛੇਕ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਦ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਅੱਗੇ ਲੋਹੇ ਦਾ

ਗੋਲ ਆਕਾਰ ਦਾ ਚੂੜੀਦਾਰ ਫਲ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਛੇਕ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਜਿਹੇ ਸੰਦ ਜਿੱਥੇ ਵਸਤ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉੱਥੇ ਤਰਖਾਣ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਸਾਧਨ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਸੰਦ ਤਰਖਾਣ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜੋ ਲੱਕੜ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਸੰਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੰਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੰਦ ਲੋਹੇ ਤੋਂ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਸੰਦ ਵੀ ਵਰਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਬਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਬਿਜਲਈ ਸੰਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਤਰਖਾਣ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਣਜਾਣ ਵਿਅਕਤੀ ਇਹਨਾਂ ਸੰਦਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵਰਤ ਸਕਦਾ। ਮਸ਼ੀਨੀ ਰੰਦੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਤਰਖਾਣ ਕੇਵਲ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਲੱਕੜ ਦੀ ਹੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਲੱਕੜ ਵਧੇਰੇ ਕੀਮਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਮਾੜੀ ਲੱਕੜ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਇਹਨਾਂ ਸੰਦਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਧੇਰੇ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਗਵਾਉਣ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਖਰਚਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਤਰਖਾਣ ਇਹਨਾਂ ਬਿਜਲਈ ਸੰਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਸੰਦ ਹੀ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਲੱਕੜ ਦਾਗੀ ਹੋਈ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤਰਖਾਣ ਹੱਥਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੰਦਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਉਸ ਤੋਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਵਸਤ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਦਾਂ ਅਤੇ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਿੱਖ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵੀ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਧਾਰਨ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਾਲੇ ਤਰਖਾਣ ਅਜਿਹੀ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਐਨ.ਸੀ.ਰੂਟਰ ਵੀ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ

ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਕਾਰੀਗਰ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਭਿੰਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਤਰਖਾਣ ਦੁਆਰਾ ਸੰਦੂਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਸੰਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਢਾਂਚਾ ਇਹਨਾਂ ਸੰਦਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੱਡੀ ਆਰੀ ਅਤੇ ਆਰਾ ਲੱਕੜ ਕੱਟਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਛੋਟੀਆਂ ਆਰੀਆਂ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਬਣਾਉਣ, ਨਕਾਸ਼ੀ ਕਰਨ, ਛੋਟੀ ਗੋਲਾਈ ਕੱਢਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚਲੇ ਪਾਵੇ, ਲਰਾਂ, ਫੱਟੀਆਂ ਦੀ ਰੰਦਾਈ ਲਈ ਰੰਦੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਤੋਂ ਬਣੇ ਛੋਟੇ ਰੰਦੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਰੰਦਾ ਕੇਵਲ ਫੱਟੀਆਂ ਰੰਦਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਲਰਾਂ ਵਿਚ ਝਰੀ ਪਾਉਣ ਲਈ ਝਰੀ ਰੰਦਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਤਰਖਾਣ ਲੱਕੜ ਤੋਂ ਬਣੇ ਝਰੀ ਰੰਦੇ ਨੂੰ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਰੰਦਾ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੱਥਰੀ ਅਤੇ ਚੌਰਸੀ ਨੂੰ ਚੌਰਸ ਛੇਕ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਵਿਆਂ ਵਿਚ ਚੌਰਸ ਛੇਕ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੱਕੜ ਸਿੱਧੀ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿੰਗੀ ਇਸਦੀ ਪਰਖ ਲਈ ਗੁਣੀਆਂ ਅਤੇ ਬਿਗਲ ਗੁਣੀਆਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੇਸੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਕਿੱਲ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਪੱਟੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਛੋਟੇ ਰੰਦੇ ਅਤੇ ਆਰੀਆਂ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਸੰਦ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾਲ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਕਲਾਤਮਕ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ਸ) ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਬਣਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ :

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਤੱਕ ਬਣਤਰ ਪੱਖੋਂ ਸੰਦੂਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕਈ ਪੜਾਅ ਤੈਅ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਰਾਹੀਂ ਸਮੱਗਰੀ ਇਕੱਤਰੀਕਰਨ ਦੌਰਾਨ ਸਧਾਰਨ ਦਿੱਖ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦੇ ਕਲਾਤਮਕ ਨਮੂਨੇ ਵਾਲੇ ਸੰਦੂਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ

ਹਨ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਕੇਵਲ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਹੀ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਬਲਕਿ ਇਹ ਸਿਰਜਕ ਦੀ ਕਲਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਭਿੰਨ ਤਕਨੀਕਾਂ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਖੂਬਸੂਰਤ ਦਿੱਖ ਵਾਲੇ ਸੰਦੂਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਧਾਰਨ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣਾ ਵੀ ਸਰਲ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ। ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰੀਗਰ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਧਾਰਨ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਕਨੀਕਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਬਗੈਰ ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਅਰਥਾਤ ਸੰਦੂਕ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੇਵਲ ਇਕ ਅਨੁਭਵੀ ਤਰਖਾਣ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।⁹⁹ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਸਮੇਂ ਤਰਖਾਣ ਜਿੱਥੇ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਵੀਨ ਨੁਕਤੇ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਵੀਨਤਾ ਪਿੱਛੇ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਬਦਲਦੀਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸੂਝ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਸੰਦੂਕ ਸੁਹਜਾਤਮਕ ਅਤੇ ਉਪਯੋਗਾਤਮਕ ਦੋਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਜਾਤੀਗਤ ਸਮਾਜ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਕਿੱਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਜਾਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿੱਤੇ ਕਈ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਤੱਕ ਚੱਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵਿਭਿੰਨ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਘੱਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੋਰਨਾਂ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਲੱਕੜ ਕਲਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਤਰਖਾਣ ਜਾਤੀ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਵੀ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਕਾਰਗੀਰ ਦੀਆਂ ਆਰਥਿਕ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਹੁਨਰ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਵੀ ਸੀ। ਵਸਤ ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਹੁਨਰ ਇਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਦੂਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੱਕ ਸੰਚਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਸਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪਰੰਪਰਕ ਕਿੱਤੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਤੇ

ਸੰਚਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਪਰ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵੱਲ ਵਧੇਰੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਂਦੀ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਇਸ ਕਿੱਤੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਨਵੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਪਣਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਇਸਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਸਤਾਂ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਲਗਭਗ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਘੱਟ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮਧਾਣੀ, ਚਰਖੇ, ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਆਦਿ ਪਰ ਕੁਝ ਵਸਤਾਂ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ ਘਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਸੰਦੂਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਹੈ।

ਸੰਦੂਕ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੰਦੂਕ ਬਣਾਉਣ ਤੱਕ ਅਨੇਕ ਪੜਾਅ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਲੱਕੜ ਸੰਦੂਕ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਦੂਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੱਕੜ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਨਿੰਮ, ਟਾਹਲੀ, ਕਿੱਕਰ ਅਤੇ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਸਾਗਵਾਨ ਦੀ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਦੂਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਤਰਖਾਣ ਜੱਦੀ-ਪੁਸ਼ਤੀ ਇਸ ਕਿੱਤੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਦੂਕ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਉਸ ਲੱਕੜ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੀ ਲੱਕੜ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।⁶⁰ ਦੂਸਰਾ ਤਰਖਾਣ ਆਪਣੀ/ਗਾਹਕ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਵੀ ਲੱਕੜ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਸਧਾਰਨ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ

ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਪਲੱਬਧ ਨਿੰਮ, ਟਾਹਲੀ, ਕਿੱਕਰ ਆਦਿ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਲੱਕੜ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਦੂਕ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਗਵਾਨ ਜਿਹੀ ਮਹਿੰਗੀ ਲੱਕੜ ਤੋਂ ਸੰਦੂਕ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਮੰਗ 'ਤੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀ ਲੱਕੜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਾਰੀਗਰ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਉਪਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਤਰਖਾਣ ਅਜਿਹੀ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਤਰਖਾਣ ਨੂੰ ਗਾਹਕ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਲੱਕੜ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕਾਰੀਗਰ ਦੁਆਰਾ ਸੰਦੂਕ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਤਰਖਾਣ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਸੰਦੂਕ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਮੁੱਲ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।⁶¹

ਲੱਕੜ ਦੀ ਚੋਣ ਉਪਰੰਤ ਦੂਸਰਾ ਪੜਾਅ ਲੱਕੜ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਖਾਸ ਵਿਧੀਆਂ ਜਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ 'ਲੱਕੜ ਕਮਾਉਣਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲੱਕੜ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ 'Seasoning' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਮੰਤਵ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਹੰਢਣਸਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਪੜਾਅ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੱਕੜ ਕਮਾਉਣ ਦੀਆਂ ਦੋ ਵਿਧੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹਨ : ਇਕ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਧੀ। ਲੱਕੜ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਇਸਨੂੰ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕੈਮੀਕਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਬਲਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਕਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਤਰਖਾਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੀ ਲੱਕੜ ਕਮਾਉਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਵਿਧੀ ਵਿਚ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਵੱਢ ਕੇ ਉਸਦੇ ਫਾੜੇ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਫਾੜਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਪੜ ਜਾਂ ਖੂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਲੰਮੇ ਅਰਸੇ (ਸਾਲ, ਡੇਢ ਸਾਲ)

ਲਈ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੱਕੜ ਦਾ ਵਿਚਲਾ ਭਾਗ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੇਸ਼ੇ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।⁶² ਲੱਕੜ ਵਿਚਲੇ ਰੇਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਅਤੇ ਲੰਬਾਈ ਤੋਂ ਇਸਦੇ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਰੇਸ਼ੇ ਵਧੇਰੇ ਗੂਹੜੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਚੱਕਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਹੋਈ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਰੇਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਕੜ ਦੇ ਮੁੱਢਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਪਕਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸਨੂੰ ਰੂੜੀ ਵਿਚ ਵੀ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਕੁਦਰਤੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲੱਕੜ ਪੱਕ ਕੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਢੰਗ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਵਧੀਆ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਕਾਈ ਲੱਕੜ ਕਈ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੱਕ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਦੂਸਰੀ ਵਿਧੀ ਆਧੁਨਿਕ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਲੱਕੜ ਨੂੰ 'ਸੀਜ਼ਨ ਪਲਾਂਟ' ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਕਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੀਜ਼ਨ ਪਲਾਂਟ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਜਲੰਧਰ ਆਦਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਲੱਕੜ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਗੈਸਾਂ ਅਤੇ ਕੈਮੀਕਲਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਪਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤਰਖਾਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਮਾਈ ਲੱਕੜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸੀਜ਼ਨ ਪਲਾਂਟ ਲੱਕੜ ਵਿਚਲੀ ਸਿੱਲ ਨੂੰ ਤਾਂ ਖਤਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਲੱਕੜ ਦੀ ਮਿਆਦ ਘਟਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।⁶³ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਮਾਈ ਲੱਕੜ ਸੀਜ਼ਨ ਪਲਾਂਟਾਂ ਵਿਚ ਕਮਾਈ ਲੱਕੜ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਚਿਰਸਥਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਲੱਕੜ ਕਲਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲੱਕੜ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਛੱਪੜਾਂ ਅਤੇ ਖੂਹਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰੀਗਰ ਸੀਜ਼ਨ ਪਲਾਂਟਾਂ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਤਰਜ਼ੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਤਰਖਾਣਾਂ

ਦੁਆਰਾ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਕਮਾਈ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਮਾਈ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਤਰਖਾਣ ਦੁਆਰਾ ਸੰਦੂਕ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਮਾਈ ਲੱਕੜ ਨਾਲ ਬਣੇ ਸੰਦੂਕ ਜਲਦੀ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਕਈ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੱਕ ਚੱਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਰੀਗਰ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਫਰਨਾਹੀਆਰੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਲੱਕੜ ਦੇ ਫਾੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕੱਟ ਕੇ ਪਾਵੇ, ਲਰਾਂ ਅਤੇ ਫੱਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਆਕਾਰ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵੱਧ ਕੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰੰਦਾਈ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਚੌੜਾਈ ਵਿਚ ਫਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਦੀ ਕਟਾਈ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਪੜਾਅ ਰੰਦਾਈ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਲੱਕੜ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਸਤਹਿ ਦੇ ਖੁਰਦਰੇਪਣ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਆਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਣ ਨੂੰ ਰੰਦਾਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੰਦਾਈ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੰਦ ਨੂੰ ਰੰਦਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਵੇ, ਲਰਾਂ, ਡੰਡਿਆਂ ਅਤੇ ਫੱਟੀਆਂ ਦੀ ਰੰਦਾਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹੀ ਨਮੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਨਮੀ ਵਾਲੀ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਰੰਦਣਾ ਆਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਲੱਕੜ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁੱਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਛੱਪੜ ਜਾਂ ਖੂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਰੰਦਾਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਰੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਾਵੇ ਅਤੇ ਲਰਾਂ ਦੀ ਰੰਦਾਈ ਲਈ ਸਧਾਰਨ ਰੰਦੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਲੋਹੇ ਜਾਂ ਲੱਕੜ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਡੇ ਉਪਰ ਰੱਖ ਕੇ ਰੰਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਸਿਰੇ/ਪੱਟੀ ਨੂੰ ਰੰਦਣ ਲਈ ਨੌਕੀ ਰੰਦੇ ਅਤੇ ਗਲਤ ਰੰਦੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਾਰੀਗਰ ਦੁਆਰਾ ਫੱਟੀਆਂ ਦੀ ਰੰਦਾਈ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਰ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਕਿਉਂਕਿ ਫੱਟੀਆਂ ਮੋਟਾਈ ਵਿਚ ਘੱਟ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਫੱਟੀਆਂ ਦੀ ਰੰਦਾਈ ਲੱਕੜ ਦੇ ਬਣੇ ਛੋਟੇ ਰੰਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਰੰਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫੱਟੀਆਂ ਦੀ ਰੰਦਾਈ ਲਈ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਅਤੇ ਫੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਸਣ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਬਾਜ਼ੂ ਉਪਰ ਲਾਪ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਗਿਲਮਚੀ ਰੰਦੇ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।⁶⁴ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਫੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਰੰਦਾਈ ਅੱਡੇ ਉਪਰ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਡਾ ਲੱਕੜ ਦਾ ਬਣਿਆ ਅਜਿਹਾ ਢਾਂਚਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਲੱਕੜ ਦੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਲੱਕੜ ਕਲਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਰੀਗਰ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣਾ ਅੱਡਾ ਕਿਸੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਥਾਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਵਸਤ ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਤਰਖਾਣ ਆਪਣੀ ਸੌਖ ਜਾਂ ਸਹੂਲਤ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੌਸਮਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਅੱਡਾ ਤਬਦੀਲ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਗਰਮੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹਵਾਦਾਰ ਥਾਂ ਨੂੰ ਅੱਡਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰਦੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ ਜਿਹੜੀ ਕਾਰਗੀਰ ਨੂੰ ਸਰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕੇ ਪਰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤਰਖਾਣਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅੱਡੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਤਰਖਾਣਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅੱਡੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ 'ਕਾਰਖਾਨਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।⁶⁵ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਾਵੇ, ਲਰਾਂ, ਫੱਟੀਆਂ ਅਤੇ ਪੱਟੀ ਦੀ ਰੰਦਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਸੁੱਕਣ ਲਈ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਪੜਾਅ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਜਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਇਕੱਤਰੀਕਰਨ ਸਮੇਂ ਆਕਾਰ ਪੱਖੋਂ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਦੂਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਵਧੇਰੇ ਸੰਦੂਕ ਛੇ ਫੁੱਟ ਉੱਚੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਛੇ ਫੁੱਟ

ਉਚਾਈ ਅਤੇ ਲੰਬਾਈ ਵਾਲੇ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਸਮੁੱਚੀ ਬਣਤਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਦੂਕ ਦਾ ਅਗਲਾ ਭਾਗ/ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਦੋ ਪਾਵੇ, ਚਾਰ ਲਰਾਂ ਅਤੇ ਫੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਸੰਦੂਕਾਂ ਵਿਚ ਲਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਪੰਜ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਾਰੀਗਰ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲਰਾਂ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਛੇ ਫੁੱਟ ਤੇ ਚੌੜਾਈ ਢਾਈ ਇੰਚ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਅਗਲੇ ਭਾਗ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਇਕ ਲਰ ਉਪਰ, ਦੂਜੀ ਵਿਚਕਾਰ, ਤੀਸਰੀ ਹੇਠਾਂ ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਲਰ, ਤੀਸਰੀ ਲਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਦੱਸ ਇੰਚ ਜਗ੍ਹਾ ਛੱਡ ਕੇ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚੌਥੀ ਲਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਅੱਠ ਜਾਂ ਨੌਂ ਇੰਚ ਪਾਵਾ ਛੱਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਪਾਵੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਸਿੱਲ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਲਰਾਂ ਲਗਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਡੰਡੇ ਫਿੱਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।⁶⁶ ਡੰਡੇ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਲਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਥਾਂ ਚੌਰਸੀ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਚੌਰਸ ਛੇਕ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਥਾਂ ਡੰਡੇ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਪਰਲੀਆਂ ਦੋ ਲਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੋ ਫੁੱਟ ਉਚਾਈ ਵਾਲੇ ਦੋ ਡੰਡੇ, ਲਰਾਂ ਵਿਚਲੇ ਛੇਕਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਡੰਡਿਆਂ ਵਿਚਲੀ ਦੂਰੀ ਦੋ ਫੁੱਟ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਲੀ ਥਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਖਾਲੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੇਠਲੀਆਂ ਦੋ ਲਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੀ ਦੋ ਫੁੱਟ ਉਚਾਈ ਵਾਲੇ ਡੰਡੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਦੂਰੀ ਤਿੰਨ ਫੁੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਪਰਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੇਠਲਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਵੱਡਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੀਜੀ ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਲਰ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਚਕਾਰ ਦਸ ਇੰਚ ਉਚਾਈ ਵਾਲਾ ਇਕ ਡੰਡਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡੰਡੇ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਰਾਂ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੇ ਚੂਲਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਵਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਚੌਰਸ ਛੇਕਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਪਾਵਿਆਂ ਦੀ ਉਚਾਈ ਛੇ ਫੁੱਟ, ਲੰਬਾਈ ਢਾਈ ਇੰਚ ਤੇ ਚੌੜਾਈ ਵੀ ਢਾਈ ਇੰਚ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਲਰਾਂ ਵਿਚ ਝਰੀ ਰੰਦੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਝਰੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ

ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਝਰੀਆਂ ਵਿਚ ਫੱਟੀਆਂ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਦੇ ਪਾਵੇ ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ ਉਸਦੀ ਥਾਂ ਆਰਜ਼ੀ ਫੱਟੀ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਦੋ ਫੁੱਟ ਉਚਾਈ ਅਤੇ ਛੇ ਇੰਚ ਲੰਬਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਚਾਰ ਫੱਟੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਡੰਡਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਛੱਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਤਿੰਨ ਫੱਟੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਫੱਟੀਆਂ ਦੀ ਉਚਾਈ ਦੋ ਫੁੱਟ ਅਤੇ ਲੰਬਾਈ ਛੇ ਇੰਚ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੀਜੀ ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਲਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਿੰਨ ਫੁੱਟ ਲੰਬਾਈ ਵਾਲੀ ਫੱਟੀ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਅਤੇ ਹੇਠਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸਮਾਨ ਆਕਾਰ ਅਤੇ ਗਿਣਤੀ ਦੀਆਂ ਫੱਟੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ।⁶⁷ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਭਾਗ ਦੀਆਂ ਦੋ ਲਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਲ ਬਾਰਾਂ ਫੱਟੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਫੱਟੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ 'ਤੇ ਅਤੇ ਚਾਰ ਫੱਟੀਆਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਠੀਕ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਲ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਫੱਟੀਆਂ ਹੇਠਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਫੱਟੀਆਂ ਪਾਸਿਆਂ ਉੱਪਰ ਅਤੇ ਛੇ ਫੱਟੀਆਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੀਜੀ ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਲਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਲੰਬਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਦੋ ਫੱਟੀਆਂ ਹੀ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਾਰੀਗਰ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਬਾਜ਼ੂ ਫੱਟੀਆਂ ਉਪਰ ਲੰਬਾਈ ਰੁਖ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਫੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਸਣ ਅਤੇ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਅਗਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਡਿਜ਼ਾਇਨਦਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬਾਜ਼ੂ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਲੀ ਦੂਰੀ ਕਾਰੀਗਰ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਫੱਟੀਆਂ ਉਪਰ ਬਾਜ਼ੂ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਪ ਵਾਲੇ ਛੋਟੇ ਬਾਜ਼ੂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਅਗਲੇ ਭਾਗ ਉਪਰ ਚੌਰਸ ਡੱਬੀਆਂ ਦਾ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਆਰਜ਼ੀ ਫੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ ਪਾਵੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਭਾਗ ਨੂੰ ਕਾਰੀਗਰ ਦੁਆਰਾ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਸੁੱਕਣ ਲਈ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਰਖਾਣ ਦੁਆਰਾ ਸੰਦੂਕ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਭਾਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਵੀ ਛੇ ਫੁੱਟ ਲੰਬਾਈ ਅਤੇ ਢਾਈ ਇੰਚ ਚੌੜਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਚਾਰ ਲਰਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਲਰਾਂ ਵਿਚ ਝਰੀ ਰੰਦੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਝਰੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਾਵਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਝਰੀ ਪਾ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਲੇ ਚੌਰਸ ਛੇਕਾਂ ਵਿਚ ਲਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚੂਲਾਂ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਪਾਵਾ ਹਟਾ ਕੇ ਆਰਜ਼ੀ ਫੱਟੀ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਪਰਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਦੋ ਫੁੱਟ ਉਚਾਈ ਅਤੇ ਅੱਠ ਇੰਚ ਲੰਬਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਨੌਂ ਫੱਟੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਨ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੇਠਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਵੀ ਦੋ ਫੁੱਟ ਉਚਾਈ ਅਤੇ ਅੱਠ ਇੰਚ ਲੰਬਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਨੌਂ ਫੱਟੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੀਜੀ ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਲਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਿੰਨ ਫੁੱਟ ਲੰਬਾਈ ਅਤੇ ਦੱਸ ਇੰਚ ਉਚਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਦੋ ਫੱਟੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਫੱਟੀਆਂ ਲਗਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਕਾਰਗੀਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫੱਟੀਆਂ ਦਾ ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਭਾਗ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਦਾਗੀ ਭਾਗ/ਹਿੱਸਾ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਦੂਕ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਹੀ ਗਾਹਕ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਭਾਗ 'ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਰੀਗਰ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਗਾਹਕ ਉਪਰ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।⁶⁸ ਪਿਛਲੇ ਭਾਗ ਦੀਆਂ ਫੱਟੀਆਂ ਦੇ ਜੋੜਾਂ ਉਪਰ ਬਾਜ਼ੂ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿੱਲਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਤੇਸੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਾਰੀਗਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਭਾਗ ਨੂੰ ਵੀ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਸੁੱਕਣ ਲਈ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਪਾਸਿਆਂ ਵਾਲੇ ਦੋਵੇਂ ਭਾਗ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਸਵਾ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਫੁੱਟ ਲੰਬਾਈ

ਵਾਲੀਆਂ ਚਾਰ ਲਰਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਲਰਾਂ ਵਿਚ ਝਰੀਆਂ ਲਗਾ ਕੇ ਦੋ ਫੁੱਟ ਉਚਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਚਾਰ ਫੱਟੀਆਂ ਉਪਰ ਅਤੇ ਸਮਾਨ ਉਚਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਚਾਰ ਫੱਟੀਆਂ ਹੇਠਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੀਜੀ ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਲਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੋ ਫੱਟੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫੱਟੀਆਂ ਉੱਪਰ ਲੰਬਾਈ ਅਤੇ ਚੌੜਾਈ ਰੁਖ ਬਾਜ਼ੂ ਕਿੱਲਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਨ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੰਦੂਕ ਦਾ ਪਾਸੇ ਵਾਲਾ ਦੂਸਰਾ ਭਾਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਗ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਰੀਗਰ ਦੁਆਰਾ ਸੁੱਕਣ ਲਈ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।⁶⁹

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਪੜਾਅ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਉਪਰਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕੁੱਲ ਚਾਰ ਫੱਟੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਚਾਈ ਦੋ ਫੁੱਟ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਦੋ ਪੱਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਦੋ-ਦੋ ਫੱਟੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਫੱਟੀਆਂ ਉਪਰ ਬਾਜ਼ੂ, ਲੰਬਾਈ ਅਤੇ ਚੌੜਾਈ ਰੁਖ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਚੌਰਸ ਡੱਬੀਆਂ ਦਾ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਪਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੇਠਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕੁੱਲ ਛੇ ਫੱਟੀਆਂ ਸਮਾਨ ਉਚਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਪੱਲਿਆਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਫੱਟੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਉਪਰਲਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਛੋਟਾ ਅਤੇ ਹੇਠਲਾ ਵੱਡਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਸਮਾਨ ਆਕਾਰ ਦੇ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਕੁਝ ਸੰਦੂਕ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਮਿਲੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹੀ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਆਕਾਰ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਧਾਰਨ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਦੋ ਪੱਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੂਕ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਪੱਲਾ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਕਸਾਨੁਮਾ ਸੰਦੂਕ ਅਤੇ ਪੇਟੀ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਸਿਰੇ ਉਪਰ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਰੇਕ ਕਾਰੀਗਰ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਉਪਰੰਤ ਕੁੰਡੇ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ

ਹਨ ਜੋ ਸਧਾਰਨ ਜਾਂ ਸੰਗਲੀਨੁਮਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੁੰਡੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਲੋਹੇ ਦੇ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਰੀਗਰ ਦੁਆਰਾ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਉਪਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਚਾਰੇ ਭਾਗ ਸੁੱਕ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਾਰੀਗਰ ਦੁਆਰਾ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਅਗਲੇ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਭਾਗ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਲਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਾਵਿਆਂ ਵਿਚ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕੇਵਲ ਪਾਸਿਆਂ ਵਾਲੇ ਦੋਹਾਂ ਭਾਗਾਂ ਦੀਆਂ ਲਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚੂਲਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਪਾਵਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਚੌਰਸ ਛੇਕਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਉਪਰੰਤ ਸਕੰਜੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਕੰਜਾ ਅਜਿਹਾ ਸੰਦ ਹੈ ਜੋ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਕੱਸਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਪਾਵੇ ਅਤੇ ਲਰਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਥਾਂ ਲੋਹੇ ਦੇ ਪੱਤਰੇ ਕਿੱਲਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸਨੂੰ 'ਜੁੱਟੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।⁷⁰ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਫ਼ਰੇਮ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਕੇ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਫੁੱਟ ਉਚਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਫੱਟੀਆਂ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਕਰਕੇ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਲਈ ਚੌਦਾਂ ਨੰਬਰ ਦੇ ਕਿੱਲਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਲੇ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਕਰਕੇ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਨੂੰ ਡਿਉਢ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।⁷¹

ਤਲੇ ਨੂੰ ਲਗਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਫ਼ਰੇਮ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਛੱਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਮਾਨ ਆਕਾਰ ਦੀਆਂ ਫੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਰਲੀ ਛੱਤ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਾਨ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿੱਲਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਛੱਤਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਛੱਤਾਂ ਲਈ ਚੌਦਾਂ ਨੰਬਰ ਦੇ ਕਿੱਲਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿੱਲ ਤੇਸੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਛੱਤਾਂ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋਵੇਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕਬਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਦੂਕ ਦੀ

ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਛੱਤ ਨਾਲ ਇਸਦੇ ਦੋ ਭਾਗ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਕ ਉਪਰਲਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਹੇਠਲਾ। ਉਪਰਲੇ ਭਾਗ ਦੇ ਬਾਹਰ ਛੋਟਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੇਠਲੇ ਭਾਗ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆਕਾਰ ਪੱਖੋਂ ਵੱਡਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਪਰਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਬਰਤਨ, ਨਿੱਤ ਵਰਤੋਂ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੇਠਲੇ ਭਾਗ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਵੱਡਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਰਜਾਈਆਂ, ਤਲਾਈਆਂ, ਖੇਸ, ਦਰੀਆਂ ਆਦਿ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਚੌਖਟੇ ਵਿਚ ਇਕ ਖਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੈਸੇ, ਗਹਿਣੇ ਆਦਿ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ 'ਚੋਰ ਖਾਨਾ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਦੂਕ ਸਧਾਰਨ ਵਸਤਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤਾਂ ਤੱਕ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਤੋਂ ਹੀ ਵਸਤਾਂ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਦੂਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਸੰਭਾਲਣ ਸੰਬੰਧੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਵਧੀਆ ਸਾਧਨ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਸੰਦੂਕ ਇਕ ਉਪਯੋਗੀ ਵਸਤ ਹੈ ਉੱਥੇ ਅਨੇਕ ਕਲਾਤਮਕ ਜੁਗਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸਨੂੰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਦਿੱਖ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਾਰੀਗਰ ਦੁਆਰਾ ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਲਈ ਕਈ ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਸਦੇ ਸਿਰੇ ਉਪਰ ਪੱਟੀ ਬਣਾ ਕੇ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੱਟੀ ਵਿਚਲੇ ਫ਼ਰੇਮਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਲਗਾ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਕਲਾਤਮਕ ਦਿੱਖ ਵਾਲਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਲੱਕੜ ਕਲਾ ਦੇ ਕਾਰੀਗਰ ਦੁਆਰਾ ਪਿੰਜਰੇ ਬਣਾ ਕੇ ਪੱਟੀ ਵਿਚ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬਰੀਕ ਦੰਦਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਆਰੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਤਲੀ ਫੱਟੀ ਉਪਰ ਆਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਨਕਾਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਤਰਖਾਣਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਕਢਾਈ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।⁷² ਇਸ ਕਢਾਈ ਰਾਹੀਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਆਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਪੱਟੀ ਵਧੇਰੇ ਅਕਾਰਸ਼ਕ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਕਾਰੀਗਰ ਦੁਆਰਾ ਪਿੱਤਲ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਆਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕੱਟ

ਕੇ ਪੱਟੀ ਉਪਰ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਪਿੱਤਲ ਦੇ ਕੋਕਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਵਰਤ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਸੰਦੂਕ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਪੱਟੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੂਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਡੇ ਸੰਦੂਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਉਪਰ ਪੱਟੀ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਮੂਲ ਮਨੋਰਥ ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਦਿੱਖ ਨੂੰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਬਣਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਅਗਲੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਰਨ ਲਈ ਕਾਰੀਗਰ ਵਿਭਿੰਨ ਸਜਾਵਟੀ ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ੀਸ਼ੇ, ਕੋਕੇ, ਪਿੱਤਲ ਦੀਆਂ ਪੱਤਰੀਆਂ, ਨਕਾਸ਼ੀ, ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਆਦਿ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਦੂਕ ਉਪਰ ਬਣੇ ਚੌਰਸ ਡੱਬੀਆਂ ਦੇ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਦੇ ਚਾਰੇ ਕੋਨਿਆਂ 'ਤੇ ਪਿੱਤਲ ਦੀਆਂ ਪੱਤਰੀਆਂ ਦੇ ਕਰਾਸ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਪੱਤਰੀ ਲਗਾ ਕੇ ਦੂਸਰੀ ਉਸਦੇ ਹੇਠੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੱਤਰੀਆਂ ਵਿੰਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀਆਂ। ਕਈ ਕਾਰੀਗਰ ਪਿੱਤਲ ਦੀ ਥਾਂ ਜਿਸਤ ਦੀਆਂ ਪੱਤਰੀਆਂ ਉੱਪਰ ਪਿੱਤਲ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸਜਾਵਟ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਚੌਰਸ ਡੱਬੀਆਂ ਵਿਚ ਪਿੱਤਲ ਦੇ ਕੋਕੇ ਜੋ ਸਧਾਰਨ ਅਤੇ ਟੋਪੀਨੁਮਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਕਈ ਵਾਰ ਛੋਟੇ ਕੋਕੇ ਵੀ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਵਿਚ ਚੌਰਸ ਡੱਬੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਗੋਲ ਅਤੇ ਚੌਰਸ ਆਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਪਿੱਤਲ ਦਾ ਫ਼ਰੇਮ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਚਿਪਕਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਕਾਰੀਗਰ ਨਕਾਸ਼ੀ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਅਗਲੇ ਭਾਗ ਉਪਰ ਨਕਾਸ਼ੀ ਰਾਹੀਂ ਵਿਭਿੰਨ ਆਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਲੀਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੋਰ, ਫੁੱਲ, ਕਲੋਲਾਂ ਕਰਦੇ ਪੰਛੀ, ਮੱਛੀ ਆਦਿ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਨਕਾਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਵਸਤ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਫੁੱਲ ਜਾਂ ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਸੰਦੂਕ ਉਪਰ ਬਣੇ ਚੌਰਸ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਮੇਖਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਦੂਕ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਕਲਾਤਮਕ

ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤੇ ਆਕਰਸ਼ਕ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਦੂਕ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕਲਾਤਮਕ ਪੱਖ ਇਸਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਸਤ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

- - - - -

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. Ernst Fischer, **The Necessity of Art**, p.25
2. ਡਾ. ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲੋਕ ਕਲਾ, ਪੰਨਾ 17.
3. ਡਾ. ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ, ਸੁਹਜ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ, ਪੰਨਾ 58.
4. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 60.
5. ਡਾ. ਸਰੋਜ ਚਮਨ, ਸੌਂਦਰਯ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਪੰਨਾ 115.
6. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 261.
7. ਸੁਹਜ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ, ਪੰਨਾ 72.
8. ਅਰਨੈਸਟ ਫਿਸ਼ਰ, ਕਲਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ (ਅਨੁ. ਰਮੇਸ਼ ਉਪਾਧਿਆਇ), ਪੰਨਾ 11.
9. ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲੋਕ ਕਲਾ, ਪੰਨਾ 18.
10. ਡਾ. ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂਰ, ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਦੇ ਲੋਕ-ਨਾਚ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ 24.
11. ਰੂਪ ਨਰਾਇਣ ਬਾਬਮ, ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਕ ਕਲਾ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 85.
12. ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 186.
13. [en.m.wikipedia.org/wiki.skara brae](http://en.m.wikipedia.org/wiki/skara_brae).
14. R.G.Blackemore, **History of Interior Design and Furniture**, p. 37.
15. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਕੋਟ ਭਾਈ, ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ, ਪੰਨਾ 19.
16. E.J.H Mackay, **Further Excavation at Mohenjo-daro**, p. 431-432.
17. ਡੀ.ਡੀ.ਕੋਸੰਭੀ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਸਭਿਅਤਾ, ਪੰਨਾ 98.
18. ਰਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਦਿਨਕਰ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਚਾਰ ਅਧਿਆਇ (ਅਨੁ. ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਤੇ ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ), ਪੰਨਾ 62.
19. ਉਦਯ ਨਰਾਇਣ ਰਾਏ, ਭਾਰਤੀ ਕਲਾ, ਪੰਨਾ 46.

20. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 53.
21. K.Krishna Murthy, **Ancient Indian Furniture**, p. 87.
22. www.greydragon.org/library/chest/thml
23. Pedro Moura carvalho, what happened to the mughal furniture? The Role of imperial workshopes, the Decorative motifs used and the infloence of western moldels., pp. 79-93.
24. **Art in Industry Through the Ages**, p. 236.
25. <https://en.m.wikipedia.org/wiki/cassone>
26. **History of Interior Design and Furniture**, p. 135.
27. Susan Stronge, **The Arts of Sikh Kingdoms**, pp. 81-88.
28. ਹੀਰ ਵਾਰਿਸ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ (ਤੀਜੀ ਵਾਰ), ਪੰਨਾ 61.
29. ਡਾ. ਅਮਰਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਅਰਬੀ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚੋਂ ਉਤਪੰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ (ਸਰੋਤ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਸਹਿਤ), ਪੰਨਾ 63.
30. ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ (ਜਿਲਦ ਪਹਿਲੀ), ਪੰਨਾ 126.
31. ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ, ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 183.
32. ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 61.
33. ਅਰਬੀ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚੋਂ ਉਤਪੰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ (ਸਰੋਤ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਸਹਿਤ), ਪੰਨਾ 63.
34. ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 212.
35. ਬ੍ਰਿਹਤ ਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 1165.
36. ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ), ਪੰਨਾ 439.
37. <https://en.m.wikipedia.org/wiki/coffin>
38. ਹਰਕੋਸ਼ ਸਿੰਘ ਕਹਿਲ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਰਸਾ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 131.
39. https://en.m.wikipedia.org/wiki/hope_chest

40. www.aramcoworld.com
41. **Merriam Webster's Collegiate Dictionary** (Eleventh Edition), p. 598.
42. www.Dictionary.com
43. [https://en.m.wikipedia.org/wiki/hope chest](https://en.m.wikipedia.org/wiki/hope_chest)
44. ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਰਦੀ, ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਤੇ ਗੋਤ (ਜੱਟ ਤੇ ਹੋਰ ਜਾਤਾਂ), ਪੰਨਾ 194.
45. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 195.
46. ਡਾ. ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ, ਪੰਨਾ 266.
47. ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਸਤਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਸੰਦੂਕ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਰਗੀਰ), ਪਿੰਡ ਸੁਰ ਸਿੰਘ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ।
48. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਔਲਖ, ਮਾਝੇ ਦੇ ਲੋਕ ਤੇ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ, ਪੰਨਾ 86.
49. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 274.
50. ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ, ਪੰਨਾ 268.
51. ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਾਰੀਗਰ), ਪਿੰਡ ਸੁਰ ਸਿੰਘ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ।
52. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 276.
53. ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ (ਤਰਖਾਣ), ਪੱਟੀ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ।
54. ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ (ਠੇਕੇਦਾਰ), ਪਿੰਡ ਬੇਦੇਵਾਲ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ।
55. ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ, ਪੰਨੇ 268-269.
56. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 269.

57. ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ (ਸੰਪਾ.), ਬਾਲ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼ (ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ), ਪੰਨਾ 572.
58. https://en.m.wikipedia.org/wiki/CNC_router.
59. ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ (ਤਰਖਾਣ), ਪਿੰਡ ਧੁੰਦਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ।
60. ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ (ਸੰਦੂਕ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਰੀਗਰ), ਪੱਟੀ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ।
61. ਉਹੀ।
62. ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਸਤਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਸੰਦੂਕ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਰੀਗਰ), ਪਿੰਡ ਸੁਰ ਸਿੰਘ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ।
63. ਉਹੀ।
64. ਉਹੀ।
65. ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ (ਤਰਖਾਣ), ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ।
66. ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਪਿੰਡ ਸੁਰ ਸਿੰਘ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤਰਨਤਾਰਨ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ।
67. ਉਹੀ।
68. ਉਹੀ।
69. ਉਹੀ।
70. ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਰਾਮ ਸਿੰਘ (ਲੱਕੜ ਕਲਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਰੀਗਰ), ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ।
71. ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਦੌਰਾਨ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ (ਤਰਖਾਣ), ਪੱਟੀ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ।

72. ਉਹੀ।
